

ERSTA SKÖNDAL HÖGSKOLA

Institutionen för socialt arbete – Sköndalsinstitutet
Socionomprogrammet 160 poäng
Sköndal - Stockholm

**UNGDOMARS RÖSTER OM
SVALNÄS SKOLA OCH BEHANDLING
- en kvalitativ studie**

Socialt arbete, 10 poäng T8

Examensuppsats

Vårterminen 2004

Handledare: Mia Ledwith

Examinator: Lars-Erik Olsson

Opponent: **Kurt Diop, Martin Krook**

Författare:

Kerstin Sandström

Marie Siljefors

FÖRORDET

Under hösten 2004 har vi i samband med vår praktik, öppenvård på Barn- och ungdomspsykiatrisk mottagning och Svalnäs skola och behandling, på nära håll kommit i kontakt med ungdomar som visat upp olika beteendeproblem. Vi har mött ungdomar som på olika sätt signalerat att de mår dåligt och är i behov av stöd. I mötet med tonåringar, deras föräldrar, anhöriga, lärare, socialsekreterare och behandlingspersonal har vi haft anledning att reflektera kring hur samspelet mellan ungdomar och socialarbetare ser ut. Om och i så fall hur en kreativ process uppstår som bidrar till att ungdomen mobiliserar egna resurser utifrån förhållandet till andra i sin omgivning. Hur ser hjälpen ut som ungdomarna får, hur uppfattas den av ungdomarna själva? Det var med dom frågorna i bakhuvudet vi bestämde oss för att undersöka om och i så fall på vilket sätt Svalnäs har haft betydelse för dem.

Vi vill tacka Svenska Kyrkan i Täby och Evangeliska Fosterlandsstiftelsens församling i Södertälje för att de ställde upp med lokaler för våra intervjuer. Vi vill även passa på att tacka vår handledare Mia Ledwith för att hon under arbetets gång hjälpt oss med att hålla strukturen.

Kerstin Sandström

Marie Siljefors

Stockholm i juni 2004

INNEHÅLSFÖRTECKNING

1. SAMMANFATTNING	5
2. INLEDNING	6
2.1 Problemformulering	6
2.2 Syfte	6
2.3 Frågeställningar	7
3. METODBESKRIVNING	7
3.1 Den kvalitativa fallstudien som forskningsmetod	7
3.2 Datainsamling	8
3.2.1 <i>Urval av intervju personer</i>	8
3.2.2 <i>Bortfall</i>	8
3.2.3 <i>Tillvägagångssätt för intervjuer</i>	9
3.2.4 <i>Urval av källor</i>	9
3.3 Sammanställning av intervjumaterial	10
3.4 Etik	10
3.5 Validitet-reliabilitet-generaliserbarhet	10
3.5.1 <i>Validiteten</i>	10
3.5.2 <i>Reliabilitet</i>	11
3.5.3 <i>Generaliserbarhet</i>	11
4. BAKGRUNDEN	11
4.1 Svalnäs	11
4.2 Metoder i arbetet	12
4.2.1 <i>Miljöterapi</i>	12
4.2.2 <i>Marte Meo</i>	13
4.2.3 <i>Individualterapi</i>	13
4.2.4 <i>Familjeterapeutiska inriktningar</i>	13
4.2.5 <i>Metodforum</i>	14
4.3 Personalen om Svalnäs	14
4.3.1 <i>Första kontakten med ungdomarna</i>	14
4.3.2 <i>Acceptabelt socialt beteende hos en ungdom på Svalnäs</i>	14
4.3.3 <i>Om att styra ungdomens beteende</i>	15
4.3.4 <i>Sammanfattning</i>	15
4.4 Sammanfattning av Svalnäs senaste utvärdering	15
5. KUNSKAPSÖVERSIKT	17
5.1 Att vara den man i grund och botten är	17
5.1.1 <i>Skolans, familjens och kamraters betydelse för självbilden</i>	17
5.1.2 <i>Vad främjar en god självbild</i>	18
5.2 Institutioner och ungdomars anpassning	19
5.2.1 <i>Betydelsen av skola och utbildning</i>	19
5.2.2 <i>Relationer i behandling</i>	19
5.2.3 <i>Expertisens begränsade roll</i>	20

6. ATT FÖRSTÅ DET UNGDOMARNA SÄGER	21
6.1 Tonåringen - ett psykologiskt perspektiv	21
6.2 Tonåringen - ett socialkonstruktionistiskt perspektiv	22
7. MATERIALREDOVISNING	23
7.1 Disposition	23
7.2 Tiden före Svalnäs	24
7.2.1 <i>Vad var det som gjorde att ungdomen kom till Svalnäs</i>	24
7.2.2 <i>Relationer till familjen</i>	25
7.2.3 <i>Relation till skolan</i>	25
7.2.4 <i>Relationer till kamrater</i>	26
7.2.5 <i>Vad tänkte ungdomen om att komma till Svalnäs</i>	26
7.3 Tiden under Svalnäs	27
7.3.1 <i>Relationer till familjen</i>	27
7.3.2 <i>Vad säger de om skola och behandling</i>	27
7.3.3 <i>Relationer till kamrater</i>	29
7.3.4 <i>Relationer till personalen</i>	30
7.3.5 <i>Vad de säger om samtalen</i>	31
7.3.6 <i>Hur de beskriver sig själva</i>	32
7.4 Tiden efter Svalnäs	32
7.4.1 <i>Relationer till familjen</i>	32
7.4.2 <i>Relationer till skola och arbete</i>	32
7.4.3 <i>Relationer till kamrater</i>	33
7.4.4 <i>Relationer till personal</i>	33
7.4.5 <i>Hur de beskriver sig själva</i>	33
8. ANALYS OCH DISKUSSION	35
8.1 Familjens betydelse	35
8.2 Kamraternas betydelse	37
8.3 Skolan som inte kunde hjälpa	38
8.4 Svalnäs som insats	40
8.5 Förändringsperspektiv	42

1. SAMMANFATTNING

Vi har i den här kvalitativa fallstudien valt att lyfta fram vad i behandling och skola vid Svalnäs ekonomiska förening som ungdomar där säger varit betydelsefullt för dem. I centrum står några ungdomar som inte klarar av att gå i en vanlig skola tillsammans med 30 andra elever och som istället börjat på Svalnäs skola med 17 elever och individuellt anpassad undervisning. Det är på socialtjänstens uppdrag eleverna kommit till Svalnäs och det är i samarbete med ungdomens familj förändringsarbetet tar vid.

I fokus för denna studie står sex ungdomar, 17-22 år, som vi intervjuat. Vi lyfter fram deras upplevelser och deras berättelser med de uttryck och bilder som ökar förståelsen för hur de uppfattar sina förutsättningar och villkor i förhållande till de beteendeproblem som de själva beskriver att de har. Det är i dialog med dessa ungdomar, och med stöd i deras berättelser och tidigare forskning, vi uppehållit oss kring den förändringsprocess som de varit en del av. Uppsatsen kan även ses som ett bidrag till den fortsatta kunskapsinhämtningen och metodutvecklingen vid Svalnäs skola & behandling.

Ungdomar utgör ingen öde ö eller fast social kategori utan kontakt eller påverkan från sin omvärld. De befinner sig i ett ömsesidigt samspel med och i relation till andra i sin omgivning. Under gynnsamma förhållanden stärks deras självbild och sunda livsval främjas. Det är med en socialpsykologisk helhetssyn och utifrån såväl ett psykologisk synsätt som social konstruktionism vi undersöker vad ungdomarnas uttryck säger oss i en vidare mening. Till stöd för detta arbete finns bl.a. vår egen förförståelse, en fokusgruppsintervju med personal på Svalnäs samt litteratur och forskning.

Tonårstiden har inom forskningsfältet uppmärksammats inte minst med anledning av att det utgör en turbulent period i vår normala utveckling. Det är bl.a. nu vår förmåga att hantera och lösa konflikter aktualiseras. Tonåringars relationer till vuxna brukar karaktäriseras av avståndstagande och i relation till kamrater finns risk för att en begynnande konkurrens slår ut en ungdom med svag självbild. Vad säger då ungdomarna själva om och på vilket sätt relationer till andra har för betydelse? I sina berättelser ger vissa av dem ingående beskrivningar av autentiska vuxna, lärare och behandlare som vågar visa upp sig, utmana dem och därmed vinner deras förtroende. Om och i så fall på vilket sätt, har tiden på Svalnäs haft betydelse för ungdomarna i förhållande till de problem de säger att de har? Vi kan se att det har skett förändringar i hur ungdomarna tänker och att de i förhållande till hur det är idag reflekterar över "gårdagen" som att de nog har utvecklats. Det är svårt att exakt veta vad som beror på vad i ungdomarnas liv, men som en ungdom säger så var det i alla fall "en spark i rätt riktning".

2. INLEDNING

Barn och ungdomar växer upp i snabb föränderlig värld som kräver att de anpassar sig och skaffar sig de redskap som behövs för att enligt samhällets övergripande synsätt skapa sig en dräglig tillvaro. Ungdomstiden är en tid då det händer mycket inom individen i form av fysiska och psykiska förändringar. Skola, kamrater och familj är de främsta områden ungdomar rör sig inom och det krävs olika färdigheter för att klara de krav som de möter här. Yttre och inre påfrestningar kan innebära att ungdomen svarar genom att uppföra sig på ett av omgivningen oacceptabelt sätt. Ofta läggs då ansvaret på ungdomen i stället för att man lyssnar till vad det är denne upplever och tänker. I en tid med knappa resurser och nedskärningar inom skolområdet är det kanske inte så konstigt att en del ungdomar faller igenom, och att man allt för sent blir uppmärksam på det extra stöd som kan behövas. Det är i detta läge en institution som Svalnäs kommer in i bilden. Svalnäs bedriver i dag skola med behandling för ungdomar med psykosocial och neuropsykiatrisk problematik där resurserna i ungdomens nätverk, skola, familj och professionella, bedöms vara otillräckliga. De arbetar på uppdrag av socialtjänsten utifrån olika teorier och metoder som de under årens lopp har funnit vara ändamålsenliga.

Vi menar att det i arbete med människor inte finns någon sanning, det är alltid människors unika erfarenheter och upplevelser som måste ligga till grund för hur social arbetaren utformar sitt arbete och möte med brukaren. Teorier och metoder måste alltid utgå ifrån den verklighet man möter för att försöka förklara eller förändra. På Svalnäs, säger man, pågår det ständigt metodutveckling och diskussioner om hur man arbetar. Personalen har själva gjort en enkät- och intervjuundersökning, där de frågat föräldrar, barn och socialtjänst om vad de tyckte om insatserna, skola och behandling, på Svalnäs (Svalnäs 2001-2003). För att gå vidare i sitt arbete, revidera gamla metoder och ta till sig nya, behövs återkommande återkoppling till arbetsgruppen om hur ungdomarna uppfattat sin tid på Svalnäs, vad som var bra och vad som inte var det.

Som blivande socionomer är vi medvetna om vikten av att fortlöpande utvärdera det arbete vi utför, att faktiskt våga ställa frågan till de brukare man arbetar med, om och på vilket sätt de är nöjda eller missnöjda. Utvärdering inom socialt arbete är en kvalitetsaspekt som det är lätt att förbise i sin iver att "bedriva socialt arbete". Det var med det i bakhuvudet samt utifrån vårt intresse för barn och ungdomar vi tackade ja på förfrågan från Svalnäs att med hjälp av intervjuer undersöka vad tidigare elever på Svalnäs tycker om arbetet som bedrivs där.

2.1 Problemformulering

Socialt arbete är inte statiskt, det är föränderligt i samma utsträckning som den omvärld som det är en del av. Men risk finns att vanan och det personliga tyckandet inom arbetsgruppen tillåts mer utrymme än beprövad och utvärderad kunskap i valet av arbetsmetoder. Lika svårt som det kan vara för en socialarbetare att förhålla sig till att en insats mottas med skepsis och misstro av den som den är ämnad för, lika svårt kan det vara att inse att en insats faktiskt varit verkningslös.

I arbetet med barn och ungdomar på en institution som Svalnäs, där ungdomarna omfattas av en åtgärd från samhällets sida, är det viktigt att fortlöpande undersöka insatsernas betydelse för brukarna. Ett sätt att ta reda på detta är att höra vad ungdomarna själva tycker. Hade mötet med personalen på Svalnäs skola och behandling någon betydelse för ungdomarna? Vad var det i så fall de ansåg som betydelsefullt och på vilket sätt har detta kommit till uttryck?

2.2 Syfte

Syftet med vår uppsats är att utifrån teorier om socialisering och ungdomars identitetsskapande undersöka vilken betydelse Svalnäs skola och behandling har haft för ungdomarnas

beteendeförändring. Vi lyfter fram sånt som ungdomarna säger har haft betydelse för dem i relation till de problem som de uppger var anledningen till varför de kom till Svalnäs. Vår avsikt är att beskriva en eventuell förändringsprocess som omfattar tidsperioden, före-under-efter Svalnäs.

2.3 Frågeställningar

Med hjälp av frågeställningar som vi har hämtat från vår intervjuguide vill vi kunna få svar på hur ungdomarna beskriver sina liv i familj, bland kamrater och i skola, före, under och efter tiden på Svalnäs. Svaren kopplar vi i sin tur till teorier om hur tonåringen skapar bilden av sig själv, bygger upp en identitet och utvecklar sin självkänsla.

Före Svalnäs:

- Vad var anledningen till att de kom till Svalnäs?
- Hur är relationen till familj, kamrater och skola?
- Hur beskriver de sig själva?

Under Svalnäs:

- Hur är relationen till familj, kamrater och skola?
- Hur beskriver de sig som elever på Svalnäs?

Efter Svalnäs:

- Hur är relationen till familj, kamrater och skola?
- Har tiden på Svalnäs haft någon betydelse för dem?
- Hur beskriver de sig själva?

3. METODBESKRIVNING

Metoddelen är ett resultat av våra gemensamma diskussioner inför uppsatsarbetet, under det praktiska genomförandet och fram till att arbetet slutförs. Därför har vi valt att skriva metoddelen tillsammans.

3.1 Den kvalitativa fallstudien som forskningsmetod

Ungdomar med beteendeproblematik blir i många fall placerade på institutioner med olika förutsättningar för att bedriva behandling. Svalnäs är en institution som bedriver dagverksamhet med skola och behandling och de tar emot ungdomar som inte har kunnat gå kvar i den vanliga skolan. Det vi vill undersöka är vad Svalnäs skola och behandling kan bidra med för att hjälpa ungdomarna. Det som ligger till grund för vår undersökning är beskrivningar av en grupp ungdomar som under en tid varit elever på Svalnäs. Vi vill ta reda på ungdomarnas upplevelser av arbetet på Svalnäs skola och behandling. Vi har valt den kvalitativa fallstudien som metod. Enligt Merriam (1994) är fallstudien som metod småskalig, problemcentrerad och entreprenörsinriktad som lägger fokus på hur grupper av människor hanterar svårigheter av olika slag utifrån ett helhetsperspektiv. Som metod gör fallstudien det möjligt att använda sig av och kombinera olika insamlingsmetoder. Meningen med att göra en kvalitativ fallstudie är att få insikt i, upptäcka och tolka (Merriam, S. B.1994:24-27). I vårt fall ungdomarnas upplevelse av tiden före-under-efter Svalnäs.

I ett försök att närma oss ungdomarnas tankar och funderingar om hur de uppfattar sin tid vid Svalnäs skola har vi inriktat vårt uppsatsarbete på att skapa dialog med ungdomarna, för att i samtalet kunna göra mer ingående intervjuer. Den kvalitativa intervjuens huvuduppgift är att ge förståelse för innebörden av vad den intervjuade säger. Den ger förståelse både på det faktiska planet som på den mening som den intervjuade lägger in i orden (Kvale, S.1997:36).

En annan fördel med den kvalitativa intervjun är att vi får omedelbar bekräftelse på hur de frågor och uttryck vi som intervjuare ger ord åt uppfattats av ungdomarna. Tydligt är även att intervjusituationen kan föra med sig olika känslor och reaktionssätt så kallad mellanmänsklig dynamik. Denna dynamik ser vi som en tillgång eftersom den kan bidra till att vår förståelse fördjupas. Samtidigt kan det innebära en risk då den som intervjuar riskerar att styra svaren i en viss riktning (Kvale, S.1997:37-39).

Vi har även samlat in data genom att genomföra en fokusgruppsintervju med personal från Svalnäs skola och behandling. En fokusgruppsintervju innebär att en mindre grupp människor träffas för att diskutera ett givet ämne med varandra på forskarens uppmaning. Enligt Wibeck har en fokusgruppsintervju bland annat som syfte att få syn på hur arbetsgruppen tillsammans tänker mer än på vad den enskilda individen tänker kring sina arbetsätt och metoder (Wibeck, V. 2000:42). Vårt syfte är att ta del av hur personalen tänker om sitt arbete med ungdomarna.

3.2 Datainsamling

3.2.1 Urval av intervjupersoner

Intervjupersonerna är sex ungdomar mellan 17 och 22 år som tidigare varit elever på Svalnäs. Av dessa var två tjejer och fyra killar. Vi valde att intervju ungdomar som inte längre går på Svalnäs. Tiden som har gått, från det att de slutade på Svalnäs till i dag, varierar mellan 1-5 år. Personalen på Svalnäs hjälpte oss med namn på tio ungdomar. De valde ut 10 elever från en grupp på 16 ungdomar som slutat Svalnäs. Dessa ungdomar hade inte tidigare blivit intervjuade om sin tid på Svalnäs. Principen för urvalet av ungdomar var också att de skulle vara lätta att nå (en av de utvalda ungdomarna bodde dock i Dalarna). Med tanke på detta vet vi inget om hur representativt urvalet av ungdomar och därmed vårt resultat är i förhållande till alla ungdomar som gått på Svalnäs. En skevhet i resultatet är därför oundvikligt.

Förfrågan om att delta i vår undersökning skickades ut brevlades till 10 ungdomar. I försändelsen ingick också ett brev från Svalnäs, dels för att bekräfta för ungdomarna att Svalnäs skulle få ta del av resultatet. Men också för att det skulle bli lättare att få ungdomarna att ställa upp. I brevet förklarade vi vårt syfte med undersökningen och hur vi hade tänkt gå till väga. Vi bifogade även en del som skulle fyllas i av ungdomens förälder i fall att ungdomen var minderårig. Våra brev följde vi upp genom telefonsamtal, då vi bestämde tid och plats för intervjun. I ett fall var ungdomen minderårig och då fick vi ett muntligt medgivande av mamman (se bilaga 2, 3, 4).

Urval av intervjupersoner till fokusgruppsintervjun gjorde vi genom att samla sex personer ur personalgruppen som var på plats den dagen som var inbokad för intervju. Utifrån våra frågeställningar fick de utrymme att reflektera och diskutera kring sitt arbete med ungdomarna. Enligt Wibeck (2000) är en bra gruppstorlek för en fokusgruppsintervju fyra till sex deltagare. Även här var båda könen representerade.

3.2.2 Bortfall

Totalt skickade vi ut brev till 10 ungdomar. Vår tanke var att vi skulle hinna med att intervju sex till åtta ungdomar. Vissa adresser och telefonnummer var inte längre aktuella. I ett fall hade flickan flyttat, men mamman tackade nej till deltagande i undersökningen å flickans vägnar. I ett annat fall ville mamman att pojken skulle delta, men pojken avböjde bestämt via mamman. Ytterligare en, var när vi ringde upp, tveksam till att låta sig intervjuas och tackade slutligen nej. En pojke fick vi inte tag på. Med detta hade vi sex ungdomar kvar som vi träffade. Vi vet inte orsaken till varför tre av ungdomarna tackade nej. En tanke är att de kanske än idag har en alltför problematisk livssituation. En annan tanke är att de kan ha en negativ bild och erfarenhet av

Svalnäs som gör att de inte är motiverade att delta, men det är inget vi vet något om. Detta eventuella bortfall kan naturligtvis påverka vår undersökning, men det är inget som vi inom ramen för denna tiopoängs-uppsats har möjlighet att styra över.

3.2.3 Tillvägagångssätt för intervjuer

Vi valde att genomföra våra kvalitativa intervjuer som halvstrukturerade samtal i dialogform, där ungdomarna i stor utsträckning fick vara styrande i sina beskrivningar av "före-under-efter-Svalnäs". När det behövdes ställde vi följd- och kompletteringsfrågor. Som underlag och stöd för våra intervjuer hade vi vår intervjuguide (se bilaga1). Intervjuerna varade i ca. en timme och spelades med hjälp av en bandspelare in i sin helhet. Tillsammans med ungdomarna bestämde vi tid och plats för intervjuer. Tre av intervjuerna genomfördes i lokaler som vi lånade av Svalnäs. Två intervjuer gjordes i ett samtalsrum som vi lånade av Svenska Kyrkan i Täby och en intervju genomfördes i EFS (Evangeliska fosterlandsstiftelsen) lokaler i Södertälje.

Vi valde att genomföra intervjuerna med ungdomarna tillsammans eftersom vi tyckte det var nödvändigt att för att kunna diskutera och reflektera kring intervjun och ge varandra råd och tips till nästa intervjutillfälle. Vårt tillvägagångssätt innebar att en av oss skötte bandspelare och det mer praktiska kring själva intervjusituationen samt förde anteckningar. Den andra intervjuade. Vi var noga med att redan i telefonen fråga ungdomarna om det gick bra att vi var två vuxna. Vi ställde även frågan vid intervjutillfället. Hade ungdomen visat några tecken på att det inte var riktigt bra skulle vi inte ha tvekat att genomföra intervjun ensam. Efter att vi avslutat intervjun frågade vi vad ungdomarna hade tyckt om att vi var två. Alla svarade att det inte hade upplevt något speciellt och att de var vana att prata med flera vuxna i rummet.

Efter att ha utfört den första av sex intervjuer bestämde vi oss för att genomföra en fokusgruppsintervju med personalen. Detta gjorde vi för att själva kunna reflektera över de arbetsmetoder och förhållningssätt som personalen säger att de använder sig av i arbetet med ungdomarna på Svalnäs. Fokusgruppsintervjun varade i drygt en timme och vi spelade in allt som sades på bandspelare. Som underlag hade vi förberett frågor som vi ville att personalen skulle diskutera kring.

3.2.4 Urval av källor

Vi har valt forskning och teorier utifrån perspektiv tonåring, beteendeproblematik och att befinna sig på en institution för att kunna förstå de beskrivningar ungdomarna ger. En del av den forskning vi valt utgår ifrån slutna institutionsvård eller vård med boende. Enligt en SOU-rapport är de flesta undersökningar som gjorts kring utagerande ungdomar baserade på ungdomar inskrivna vid de så kallade 12 §-hemmen eller särskilda ungdomshemmen. Den forskning som finns går ändå att koppla till ungdomar som placeras i övriga HVB-hem, hem för vård eller boende (SOU 1998:31:330-333). Svalnäs är en dagbehandling med skola, där problembilden ofta är den samma som på HVB-hemmen (Intervju med tjänsteman på Länsstyrelsen 04-04-26).

Svalnäs genomförde 2003 en utvärdering som vi tagit del av. Som grund för utvärderingen ligger enkäter och intervjuer av och med familjerna. Den ingår som en del i vår uppsats.

Vi har på olika sätt sökt texter som kunnat vara relevanta för vår uppsats. Vi har tittat på referenslitteratur i olika skrifter och böcker som behandlat vårt tema, vi har sökt på bibliotek, vi har sökt via sökord på internet och i olika databaser t.ex. Libris, Artikelsök och Academic search elite som är kopplade till British Library och Bibsys, en norsk databas. Vi började att söka på "ungdomar & institutioner", "socialisering & ungdomar", "youth & society". Vi har även sökt på adolecense, identitet/identity, bemästrande/coping och självkänsla/self-efficacy.

3.3 Sammanställning av intervjumaterial

Intervjuerna delade vi upp så att vi fick tre intervjuer var att bearbeta utifrån banden. Intervjuerna skrev vi ut ordagrant med alla pauser och eventuella andra viktiga kännetecken, som t.ex. skratt och mimik. Texterna lästes igenom ett flertal gånger och sammanställdes genom meningskoncentrering, vilket innebär att långa uttalanden pressas samman i kortare uttalanden där det väsentliga återges i en kortare version. Vi har sedan lagt in texten under olika ur intervjuerna tagna teman (Kvale, S.1999:175-176). Vi har behållit en del citat från intervjuerna, dels för att det ibland krävs för att återge det som ungdomen faktiskt säger, dels för att göra texten mer levande och ungdomen mer synlig. Ansvar har vi fördelat på så vis att Marie i huvudsak har arbetat med materialet utifrån hur det var "före" Svalnäs och vad tre av ungdomarna säger om tiden "under" Svalnäs. Kerstin har ansvarat för de resterande tre ungdomarnas berättelser "under" och samtliga texter "efter" Svalnäs. Fokusgruppsintervjun har skrivits ut i sin helhet och sammanfattats i bakgrunden av Kerstin. Det empiriska materialet har vi sedan med hjälp av flera ad hoc-tekniker och de nedan presenterade teorierna och forskningen analyserat. Med ad hoc- tekniker menar vi det som Kvale (1999) talar om, bland annat att se mönster, teman och ställa samman vad som hör ihop med vad i det som sägs. Vidare att konstatera relationer mellan variabler som till exempel familj, kamrater, skola, personal för att på så vis skapa en sammanhängande förståelse av data (Kvale, S. 1999:185).

3.4 Etik

Det är viktigt att bära med sig en etisk medvetenhet genom hela uppsatsarbetet för att skydda människors integritet och förhindra eventuella negativa konsekvenser. Vi vill poängtera att meningen med vårt arbete inte är att värdera eller bedöma ungdomarnas handlingar och funderingar. Som etiska riktlinjer har vi använt oss av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådets forskningsetiska principer (HSFR 1990). Vi har informerat ungdomarna om vårt syfte med intervjuerna och vårt arbete och att de kommer att få ta del av intervjuutskriften. Vi har också talat om vilken roll deras bidrag har i vårt arbete och att Svalnäs kommer att ta del av resultatet. I de fall ungdomarna har varit under 18 år har vi begärt in samtycke av förälder. Vi har varit noga med att både i brev och innan intervjun informera ungdomen om att den kommer vara anonym och att vi kommer att ta bort all information som kan röja identiteten. Därmed har vi ändrat deras namn i materialet och även andra detaljer som till exempel vilken skola de gick i. Vi har ställt frågan till ungdomarna om vad de tycker om att träffa två vuxna vid intervjutillfället och varit beredda att genomföra intervjun ensamma. Vi har också varit noga med att understryka att det när som helst går att avbryta intervjun och att det inte finns något tvång eller några frågor som de måste svara på. Under intervjun har vi försökt att vara öppna för det ungdomarna har att säga utan att styra för mycket.

3.5 Validitet-reliabilitet-generaliserbarhet

3.5.1 Validiteten

Validiteten handlar om i vilken mån resultatet stämmer överens med verkligheten. Intern validitet handlar enligt Merriam (1994), om forskaren mäter det han/hon tror sig mäta. En fallstudieforskare försöker ständigt fånga och skildra verkligheten sådan den upplevs av de människor som utgör forskningsunderlaget. Den interna validiteten i den kvalitativa fallstudien är därför en fråga om att det som upplevs som sant eller tycks vara sant är viktigare än det som faktiskt är sant. Den kvalitativa forskaren är också mer intresserad av perspektiv än sanning i sig. Däremot måste forskaren sträva efter att presentera en ärlig återgivning av det sätt som intervjupersonerna upplever sig själva och deras upplevelser (Merriam, S. B.1994:177-178). Intervjuerna har vi genomfört med lyhördhet och öppenhet för vad ungdomarna säger. Vi har också skrivit ut intervjuerna ordagrant, vilket vi anser påverkar validiteten. När vi återgett

intervjuerna i koncentrerad form i materialredovisningen, har vi samtidigt försökt att hålla oss så nära den inneboende meningen som fanns i originalutskriften, för att inte förvanska eller omtolka det ungdomarna har sagt. Vi har också genom hela arbetets gång gått tillbaka till våra frågeställningar för att se om vi gör det vi sagt att vi ska göra.

Validiteten kan påverkas av det faktum att ungdomarna inte längre är elever på Svalnäs. De har blivit äldre, vilket skulle kunna innebära att de ser på det som varit på ett mer nyanserat och reflekterande sätt. Samtidigt kan tiden som gått innebära att det de minns och berättar inte är det som de faktiskt upplevde och tänkte då. Detta faktum är något som vi måste bära med oss hela arbetet igenom och som också kommer att påverka vår analys.

3.5.2 Reliabilitet

Reliabilitet innebär att om undersökningen skulle genomföras av en annan forskare med samma förutsättningar och samma material ska hon/han kunna komma fram till samma resultat som tidigare forskare (Merriam, S. B.1994:180). En kvalitativ fallstudie kan inte fastställas i förväg eftersom tillvägagångssättet utvecklas efterhand och begreppet reliabilitet är av den anledningen inte speciellt meningsfullt. En upprepning av en kvalitativ undersökning kommer troligtvis inte ge samma resultat och det finns flera tolkningar av samma information (aa:182).

Vi har ändå reflekterat kring begreppet reliabilitet under arbetets gång. Reliabiliteten kan ha påverkats av att missförstånd uppstått kring de frågor som vi ställt och de svar som vi fått av ungdomarna. I vissa fall har vi lyckats fånga upp dessa missförstånd vid själva intervjutillfället då vi ställt klagande frågor, i andra fall har dessa missförstånd blivit synliga först i efterhand då vi skrivit ut materialet. Missförstånden kan ha varit ett uttryck för en krock mellan två olika generationer. Britt Jonsson belyser i sin studie av 20 före detta Skå-pojkars erfarenheter det hon kallar för kulturkrockar och olika språkbruk. Hon anser dock inte att dessa kan ha lett till några allvarliga fel och därmed bristande reliabilitet. Hon hänvisar även till att vid den här sortens felkälla är kontrollmöjligheterna betydligt större med kvalitativa datainsamlingsmetoder än med kvantitativa (Jonsson, B. 1990).

3.5.3 Generaliserbarhet

Det är inte någon mening med att generalisera från ett enda fall som valts efter ändamålsenlighet. Fallstudien väljer man om man vill gå på djupet med en bestämd situation, person eller händelse, inte för att ta reda på något som gäller generellt för många eller alla undersökningsenheter (Merriam, S. B. 1994:184). Det empiriska underlaget för denna uppsats utgörs av sex intervjuer med ungdomar. Det är ett förhållandevis litet urval sett i perspektivet av möjligheten att göra våra resultat allmängiltigt. Vi kan heller inte tala om någon representativitet i vårt material utifrån alla ungdomar som gått på Svalnäs. Vi har inom ramen för denna uppsats inga anspråk på att kunna generalisera utifrån det insamlade materialet utan vill snarare lyfta fram några ungdomars erfarenheter som i sig kan ge indikation på hur ungdomar uppfattar och hanterar olika livssituationer. I vissa fall associerar och reflekterar ungdomarna mer enhetligt i andra fall ger de uttryck för olika särdrag.

4. BAKGRUNDEN

I bakgrunden presenterar vi Svalnäs som institution. Vi beskriver metoder i arbetet på Svalnäs och en kort sammanställning av de synsätt som personalen ger uttryck för utifrån arbetet med ungdomarna. Avslutningsvis redogör vi för vad ungdomar har sagt om Svalnäs i den utvärdering de själva genomfört (Svalnäs 2001-2003).

4.1 Svalnäs

Svalnäs har, enligt Börje Svensson från Socialhögskolan, en lång tradition som institution inom Stockholms läns landsting. Verksamhetens utformning har varierat, allt från internat och skola på 70-talet till akut- och korttidshem på 80-talet (Svensson, B. 1990:2). Svalnäs omformades så småningom till en så kallad mellanvårdsform – ett behandlingsalternativ mellan internat och öppenvårdsmottagning inom barn- och ungdomspsykiatri. I mitten på 90-talet avvecklade landstinget samtliga sina mellanvårdsformer och Svalnäs övergick i privat regi, Svalnäs ekonomiska förening (Hessle, S. 2003:53). Svalnäs är idag en dagverksamhet med högstadieskola och behandling socialtjänstlagen (SoL) 7 kap.1 § 4 p. Ungdomarna som kommer till Svalnäs har det gemensamt att de på olika sätt haft problem med sin skolgång. Några har inte gått i skolan på flera år, andra har bråkat sig igenom sin tidigare skolgång och ytterligare andra har neurologiska diagnoser. Alla har varierande förkunskaper då de kommer till skolan. I skolan finns många vuxna vilket möjliggör individuella upplägg i samarbete med eleverna och deras föräldrar (Svalnäs 2004). Målgruppen är barn i högstadieåldern, 12-17 år med psykosocial problematik och deras familjer. Högstadieskolan är ett samarbete med Täby kommun, lärarna är anställda av kommunen medan övrig personal är anställd av Svalnäs ekonomiska förening. På Svalnäs arbetar 9 behandlare, en kontorist och två lärare. Personalens omsättning är låg. All personal har adekvat utbildning och kompetens för den verksamhet som Svalnäs bedriver. Föreståndaren är psykolog, leg. psykoterapeut, familjeterapeut och utbildad handledare (Tillsynsrapport 2004-03-18). Enligt Sven Hessle, redaktör för boken ”*Fokus på barn, familj och nätverk*” finns det på institutionen en uttalad vårdideologi som innebär att utgångspunkten i arbetet för att ringa in ett problem är att symtomet som barnet visar upp beror på individens personlighet, familjens samspelsmönster, omgivningens förväntningar på familjen och familjens möjligheter att möta dessa förväntningar. Neurologiska störningar hos barnet kan också vara en förklaring. Starka känslor av ensamhet samt inre och yttre isolering har visat sig vara ett gemensamt kännetecken för dem som kommer till Svalnäs och även för deras nätverk. Alla tillgängliga pedagogiska och terapeutiska tekniker används för att upprätta konstruktiva samarbetsrelationer (Hessle, S. 2003:54-55).

4.2 Metoder i arbetet

För att ge läsaren en första inblick i de arbetsmetoder som personalen säger att de använder, kommer vi i följande fem stycken att presentera arbetsmetoder som är vanliga på Svalnäs. Vi har hämtat information från olika källor, dels skolans egen hemsida, en tillsynsrapport från socialtjänsten och från en bok av Sven Hessle, där han beskriver metodiken för bemötandet av familjen vid sex olika verksamheter som arbetar med social barnavård. I analysen kommer vi utifrån ungdomarnas berättelser att reflektera över några av de arbetsmetoder och synsätt som personalen säger att de använder sig av.

4.2.1 Miljöterapi

Den här terapiformen är grunden i institutionsarbetet (Hölcke, F. 1997:11). Här är grundsynen att människan utvecklas i samspel med sin omgivning och den miljö hon växer upp i. Det handlar om att skapa en miljö som i både fysiskt och psykisk bemärkelse ger utrymme för utveckling:

- både vad gäller personer och innehåll så att den blir förutsägbar och pålitlig,
- med terapeuter som klarar av att möta udda beteende och förvirring hos ungdomarna.
- som håller för ungdomarnas agerande så att det inte leder till utstötning
- som är funktionell och anpassad till den aktivitet som är planerad.

Det är i samtalen med hjälp av ord som strukturen upprätthålls och möjlighet ges att skapa relationer, sätta gränser och motivera aktiviteterna. Här ges stort utrymme för ungdomarna att

formulera de motstridiga känslor de bär på. Tanken är att det är okej att visa känslor, men att de kan styra över sina liv ändå (aa:31-34).

4.2.2 *Marte Meo*

Marte Meo är en metod där man med videokamerans hjälp analyserar kommunikation. Metoden utvecklades i Holland av Maria Aarts i slutet av 1980-talet. Marte Meo är latin och betyder, fritt översatt, ”av egen kraft”. Metoden grundar sig på en filosofi som innebär att hitta varje människas egen unika förmåga och kraft till utveckling och förändring (Hedenbro & Wirtberg 2000: 8-12). Betydelsen av barnets känslomässiga anknytning till en förälder, där barnet kan utvecklas om det får gensvar, följer tankarna i den så kallade bindningsteori (Bowlby 1994:29). Behandlaren arbetar lösningsfokuserat med familjen eller i skolsituationer. Samspelet filmas i korta sekvenser fem till tio minuter. På filmen tittar man främst på problemsituationer där interaktionen och samspelet fungerar i kommunikationen. Den vuxne får stöd i att praktisera det som fungerar i det filmade samspelet till nästa filmtillfälle (Hessle, S. 2003: 145).

4.2.3 *Individualterapi*

Det är en terapiform som vilar på psykodynamisk utvecklingsteori. Inom individualterapi understryks betydelsen av det subjektiva, det unika i personens upplevelse av tingen. Här ges utrymme för den enskilde att komma ur känslan av att vara ensam om sin upplevelse och märka att behandlaren känner igen upplevelsen. Behandlaren förmedlar erkännandet att upplevelsen har ett berättigande i sig utan att den behöver placeras in i en förklaringsram (Cullberg 2001:35).

Den här terapiformen kan framförallt vara till hjälp för de sekundära svårigheterna som ofta tillkommer då en person har neuropsykiatriska problem ADHD, DAMP, Asperger etc. Sekundära svårigheter kan vara olika former av ångest och depression som en följd av alla misslyckanden personen varit med om, eller rädsla över att utsättas för nya misslyckanden. På grund av svårigheternas art har många svårt att analysera och reflektera över sin person och den situation de befinner sig i, många har också svårt att tänka i abstrakta termer och svara på abstrakta frågor. Terapin kan också användas för att öka självinsikten, hjälpt till att stå emot impulser samt hjälp till bättre samspel med andra människor (Neuro Nätet 2004).

4.2.4 *Familjeterapeutiska inriktningar*

På Svalnäs utgör familjearbetet en viktig del i arbetet för att stötta ungdomarna, deras familjer och nätverk. Man säger sig ha ett systemteoretiskt synsätt vilket är influerat av olika familjeterapeutiska inriktningar. Utifrån den systemteoretiska familjesynen är det inte meningsfullt att leta efter orsak till ett visst beteende. De olika familjemedlemmarna är inbegripna i en cirkulär orsakskedja utan början eller slut. Man tillskriver sig ett eklektiskt förhållningssätt, det vill säga man utgår flera inriktningar inom familjeterapiarbetet (Hessle 2003:137). Inom den lösningsfokuserade familjeterapin är det familjen som definierar problemet. Terapeutens roll är att ge förutsättningar för en konversation där förändring är möjlig. Genom att förhålla sig nyfiken och ställa frågor hjälper terapeuten klienten att ta fram glömda resurser, salutogena, friskbefrämjande, faktorer som existerar och att sedan ge positiv ”feed-back” på framgången. Terapeutens frågor kretsar kring nutid och framtid och inte så mycket kring dåtid. (Abrahamsson.E; Berglund.G 159-169) I enlighet med den narrativa familjeterapin som den utvecklats av Michael White beskrivs denna inriktning som ett förhållningssätt där symtom eller problem läggs utanför individen. Här ges rätten att berätta sin egen historia. Detta förhållningssätt kallas externalisering och omfattar en idé om att motverka självanklagelser och skuld hos klienten. Enligt White (1991) får barn problem när de historier de byggt upp om sig själva inte stämmer överens med omgivningens bilder av dem (Abrahamsson.E; Berglund.G.1997: 89-100).

4.2.5 Metodforum

Varje vecka avsätter personalen två timmar för att reflektera kring, medvetandegöra och ge ord åt de teorier och metoder som ligger bakom praktiken. Genom att formulera denna tysta kunskap kan personalen ibland låta sig överraskas av det "självklara" och bli mer lyhörd för vad som egentligen styr de vardagliga handlingarna. Personalens sensitivitet för vad som verkligen sker ökar. I detta forum är fokus på behandlaren, inte på elever och familjer (Hessle, S. 2003:55).

4.3 Personalen om Svalnäs

Fokusgruppsintervjun med personalen har vi använt för att ta reda på vad personalen som arbetsgrupp bär på för synsätt och värderingar i arbetet med ungdomarna, inte för att i första hand fånga enskilda och personliga värderingar. Vi har i sammanfattningen av intervjun utgått från tre teman som framkom under intervjun. Först resonerar personalen kring, vad i den första kontakten med ungdomarna som de anser viktigt. Därefter får vi ta del av deras syn på vad som är ett acceptabelt socialt beteende hos ungdomarna och slutligen resonerar de kring att kränka ungdomarnas integritet. Intervjun ska ses som en kunskapsinhämtning. Det personalen säger att dom gör och de synsätt de beskriver är deras version av verkligheten.

4.3.1 Första kontakten med ungdomarna

Oavsett vilken typ av möte det är, studiebesök eller intagningsamtal, är det de vuxna som pratar med varandra, skapar kontrakt "vad ska göras", pratar ihop sig, bildar allians, överbrygning, och överlämning via föräldrarna. Först och främst ser personalen till att skaffa sig mandat av föräldrarna och involvera dem i arbetet med ungdomen. Ungdomen å sin sida görs medveten om vad personal och föräldrar kommit överens om.

Under en månad undersöker personalen om Svalnäs är rätt ställe för ungdomen, om vad de ska fokusera på och jobba med. Det är socialtjänsten som söker plats för ungdomen. Det är utifrån socialtjänstens förfrågan personalen jobbar. Ungdomarna är utsatta för en åtgärd. I den första kontakten med ungdomen handlar det till stor del om att informera om vad Svalnäs är för särskild typ av skola, ett sammanhang med mycket vuxna. Kontakten med ungdomarna kan se olika ut. Personalens syfte i bemötandet är att ungdomarna själva ska tänka att det här kan vara en utvecklingsplats. De ska jobba med sig själva och förändras.

4.3.2 Acceptabelt socialt beteende hos en ungdom på Svalnäs

Vad som är acceptabelt socialt beteende är individuellt utifrån elevens träningsplan. De elever som kommer till Svalnäs klarar inte av den traditionella skolformen, att samsas med 30 andra elever om en lärare. Misslyckande är okej så länge ungdomen "är i arbete" för att försöka ändra sitt beteende. Vad som bedöms som acceptabelt beteende varierar beroende på situation. I klassrummet måste man kunna ta emot information och en instruktion från läraren, under raster är det annat som gäller, och är man ute och rör sig i samhället ytterligare ett.

"Man är i samspel med människor, man djävlas inte, det är inte okej att mobbas eller slåss (...) man måste kunna snacka och samtala lite grann, röra sig på ett överenskommet sätt i de olika samspelssituationerna."

Någon liknar träningen vid en hinderbana som ska avklaras under en dag. Att ungdomarna säger "hej", när de kliver in genom dörren på morgonen, att man ska kunna ställa en fråga på ett vettigt sätt, be om hjälp och vänta på sin tur. Det är inte socialt acceptabelt beteende att säga, "hit med smöret" eller "jag ska ha", utan träna på att uttrycka det i frågor istället. Personalen känner igen sig i beskrivningen av Svalnäs som ett "minisamhälle", en måttstock där personalen utgör ett tvärsnitt för olika varianter, "några av oss är känsliga" andra "tåligare". Här som i övriga

samhället agerar och reagerar personalen på hur man som person blir bemött i samspelet med andra.

”Känner man i magen att det är en schysst fråga blir man pigg och glad och visar det för barnet, att nu vill jag gärna svara, nu vill jag gärna hjälpa till, det där kan vi nog ordna.”

4.3.3 Om att styra ungdomens beteende

De är medvetna om att de styr det beteendet som de vill att ungdomarna ska träna på. Ett mål är att alla ungdomar ska klara av storgruppssituationer med 8-12 elever. För att klara detta mål har man många coacher eller speciella överenskommelser med eleven. Att kunna bete sig rätt socialt ser de som nycklarna till att ta igen missad tid i en normal skola. Det är rimliga regler, menar de. De tror samtidigt att många ungdomar upplever det som straff. Under familjesamtalen pratar de vuxna ofta om vikten av att sätta gränser.

”Det är väldigt pedagogiskt, då sitter ungdomen och lyssnar på när de vuxna pratar om varför man är överens, varför det ska vara på ett speciellt sätt, barnet behöver inte gå in och fightas eller revoltera, dra därifrån utan de kan lyssna på hur de vuxna resonerar, såna situationer skapar mycket tror jag.”

Personalens erfarenhet är att det ofta lugnar ner sig runt en ungdom i de fall vuxenvärlden är överens. Vidare tycker de att ungdomarna lär sig att hantera sina egna problem och konflikter på ett mer avvägt sätt efter att de suttit med på nätverksmöten. Ungdomarna skaffar sig en modell för hur de ska resonera kring sina problem, hur de ska göra när ilskan kommer över dem. Den viktigaste kompetensen de tar med sig är hur man ska hantera misslyckanden, hur man går vidare. Ungdomarna är på Svalnäs för att jobba, göra viss förändringsmanöver med personalen. Blir det konfrontation mellan ungdomar och personal är det nödvändigt att agera för att upprätthålla institutionens och den personliga integriteten. Personalen framhåller att de inte är här för att kränka ungarernas integritet. I de fall då personalen kliver över ungdomarnas integritet gör det de utifrån ”en god idé” om att bygga upp en sund integritet hos ungdomen. Här accepteras inte en integritet som bygger på att ”så här är jag och det får ni tåla”. Däremot är det en annan sak om en ungdom säger att ”jag tycker vissa situationer är jobbiga, jag skulle vilja ha hjälp att komma på hur jag ska träna just nu”. Ofta ser de sig tvungna att gå in och rota, gå förbi, när ungdomarna säger ”hit men inte längre”.

”Integritetskränkningar tror jag vi pysslar med dagligen faktiskt, går lite för långt i ungarernas värld, men i syfte att komma i samtal, komma in i genuina möten med ungarerna.”

4.3.4. Sammanfattning

Personalen framhåller att det är viktigt att ”skapa allians” med ungdomar och föräldrar, skaffa sig ”mandat” av föräldrar för att kunna jobba med ungdomarna. I sitt bemötande av ungdomen har personalen en idé om att den unge själv ska känna att Svalnäs kan vara en ”utvecklingsplats” och ”jobba med sig själva och förändras”. De ser Svalnäs som ett ”minisamhälle” och en ”måttstock” för vad som är acceptabelt socialt beteende. Att en ungdom misslyckas är okej så länge som de är ”i arbete”. Ungdomarna måste kunna ”röra sig på ett överenskommet sätt i de olika samspelessituationerna”. Personalens erfarenhet är att det ofta lugnar ner sig runt en ungdom då vuxenvärlden är överens. Personalen ser det som nödvändigt att värna institutionens och sin egen integritet i de fall då de hamnar i konfrontation med en ungdom. De kan se att de kränker ungdomarna men säger att de gör det utifrån ”en god idé” om att bygga upp en sund integritet hos ungdomen (Svalnäs 2004-04-05).

4.4 Sammanfattning av Svalnäs senaste utvärdering

I Svalnäs tidigare utvärdering ligger intervjuer och enkätsvar till grund för resultatet. Utvärderingen genomfördes delvis under år 2000 och våren 2003 av personalen själva och med hjälp av två studenter från Socialhögskolan. Vi är medvetna om att resultatet av utvärderingen kan ha påverkats av det faktum att personalen är "blinda" för vissa sidor av sitt arbetssätt. Att det finns en risk med att man i egenutvärderingar tenderar att frisera resultaten till sin fördel. Samtidigt ligger det i det sociala arbetets utveckling att skaffa sig verktyg för att fortlöpande utvärdera sitt eget arbete. Samtidigt säger den här utvärderingen inget om processen som ungdomarna gått igenom och den ger heller inga förklaringar till varför ungdomarna säger det dom säger. Det kan ändå vara intressant för oss och för läsaren att kunna koppla det ungdomarna säger här med det resultat som vi presenterar längre fram.

Av de 11 familjer som ingick i Svalnäs utvärdering hade samtliga ungdomar skolk och skolproblem. Till detta kom ofta andra problem som depression, aggressivitet och så vidare. Ungdomarna säger över lag att de inte hade några förhoppningar på att Svalnäs skulle kunna bidra till en förändring i deras liv. I de fall det fanns några förhoppningar, så gällde det skolan.

Ungdomarna gav uttryck för vad de tyckte Svalnäs kunnat bidra med: att må bättre; att få färre raseriutbrott; att lära sig att prata med människor och våga ta kontakt; att lära sig att gilla skolan; att klara skolan; mindre bråk i hemmet; att bli självsäkrare; byte av umgänge; att lära sig att fokusera på skolan; att genom att lyssna bidra till att ungdomen blir mognare; att skapa kontakt med vuxenvärlden.

Personalen arbete beskrev de som: att de gav stöd; att de var bra och snälla människor; att de hjälpte med pedagogiska regler i hemmet i stället för skäll; att de var bra lärare så att man skärpte till sig.

Det ungdomarna tyckte hade varit bra var: att de gjorde allt för att hjälpa; att de hade humor som motverkade oron; att de inte var föraktfulla; att de var trevliga, roliga och kloka; att de trodde på eleverna; att de hjälpte upp självförtroendet.

Det ungdomarna tyckte var mindre bra var: att personalen kom för nära för snabbt då det upplevdes som obehagligt och pressande; de andra barnen; att personalen "la näsan i blöt" när man inte ville prata; att det var för slapt i skolan; för låg nivå på dataundervisning; att undervisningen saknades "totalt"; att aldrig få de prov man hade blivit lovad; att inga betyg gavs, vilket innebar "enorma" problem; att de borde fått mer tid att smälta in; att undervisningen var för politisk och ideologisk; att undervisningen skulle varit mer individanpassad; att de kunde "skärpa till lektionerna"; mer organiserad skolgång och "någon form av undervisning"; att saknades hjälp till att "fixa" fram prov, böcker och annat.

Ungdomarna tycker i många fall att personal och bemötandet har varit bra och hjälpt dem i att bli självsäkrare och till ett mer acceptabelt beteende. Det de inte tycker har varit bra rör främst skolan och möjlighet att få kunskap och utbildning. I genomsnitt, sägs det i utvärderingen, svarade ungdomarna ändå att skolan hade något större betydelse än samtalen (Svalnäs 2000-2003).

5. TIDIGARE FORSKNING

Vi börjar med att redovisa det som skrivits angående ungdomar och deras livsvillkor utifrån aspekter som lärande, självbild och identitet. Sedan går vi vidare med att presentera forskning om institutionsvård och ungdomar på institution. Denna forskningsöversikt har vi valt utifrån det som framkommit i vårt material.

5.1 Att vara den man i grund och botten är

5.1.1 Skolans, familjens och kamraters betydelse för självbilden

Flera forskare och praktiker framhåller vikten av att ungdomar ges förutsättningar som leder till att de skaffar sig en god självbild. En av dessa är Albert Bandura, sociolog och psykolog. Han anser att en god självbild inte står i förhållande till vilka färdigheter individen har, utan vad denne tror sig kunna åstadkomma under olika förutsättningar (Bandura, A. 1997:37). Tonåren är en tid då individen måste lära sig vuxenvärldens färdigheter och kunskaper samtidigt som de befinner sig i ett samhälle som inte ger dem några meningsfulla roller, menar Bandura. Vilken självbild ungdomar skapar spelar stor roll för resten av livet. Skolan har en viktig del i ungdomars upplevelse av sin självbild. En god självbild påverkar motivationen till att lära och skaffa sig kunskaper. Ett fundamentalt mål för skolan är att lära elever att lära. När det råder konkurrenssituationer som utsätter ungdomen för att jämföras med andras studieresultat kan självbilden påverkas negativt. I en undervisningssituation som bygger på individuellt anpassade inläringssituationer och som skraddarsys efter individens egna kunskaper och förmågor, främjas känslan av kompetens och en god självbild. Han menar också att en låg uppfattning av den kognitiva förmågan/självbilden har negativa konsekvenser för relationen till jämnåriga och kan också ge upphov till ett tillbakadraget aggressivt beteende. En god kontakt med familjen och kamrater är viktiga för att minska risken för depression och upplevelsen av social inkompetens och att inte duga. Bandura ser en god självbild som en viktig del i hur människor bemästrar olika svårigheter i livet. Hos barn som går in i sin ungdomstid med en dålig självkänsla kommer sårbarheten inför omgivningens krav ofta till uttryck i form av stress och olika dysfunktionella reaktioner (Bandura, A. 1997:174-179). Självvetet kan ses som både kompetens- och relationsbaserat, det vill säga det byggs upp både av känslan av kompetens som i samspelet med andra (Sommerschild, H. 1999:49).

Stig Arne Berglund har skrivit en avhandling om problemungdomars val och livsstilsprocesser i det mellanmännsliga sammanhanget. Pojkarna som ingick i avhandlingen hade det gemensamt att de beskrev skoltiden som att de hade varit klassens och senare skolans "buse" och att de med "glimten" i ögat hade bråkat med lärarna, men att lärarna var personer som saknade humor. Skolan var för dessa en plats som ständigt bjöd upp till en maktkamp med vuxenvärlden, vilket innebar att de fick respekt och erkännande i jämnåriga pojkars ögon (Berglund S. A. 1998:260). För barn är de viktigaste personerna i klassrummet de andra barnen. Elevens status bland kamraterna är viktigast och ibland avgörande för om skoldagen ska bli uthärdlig, eller förvandla den till "ett rent helvete". En tonåring kan vandra relativt fritt mellan olika kategoriseringar av sig själv, "jag" eller "vi". I skolan uppstår ofta allianser mellan barn på basis av skolprestationer och studiemotivation. Läskunniga mot icke läskunniga etc. Om barnet byter grupptillhörighet, ändrar det attityd så att det passar bättre in i den nya gruppen (Harris J. R. 2001:312).

Männsliga motiv vid val av livsstil handlar nästan alltid om att ha känslan av att "vara någon" och att "passa in någonstans" (Berglund, S. A. 1998:1-7). Den asociala livsstilen kan ses som en alternativ väg för att hantera att inte vara sedd och känslor av att vara misslyckad och värdelös i "det vanliga". Känslan av att vara misslyckad byggs in i självbilden och bidrar till avvikande beteende som i sin tur förstärker en dålig självkänsla. Berglund beskriver utifrån sina intervjuer med ungdomar att de ger uttryck för att det destruktiva beteendet kan vara ett sökande efter

bekräftelse, stolthet och respekt, en fråga om ”att duga” (aa:64-65). Uppväxtförhållanden varav familjen är en av de viktigaste delarna är ofta avgörande för de livsval ungdomar gör, men det går inte att förutsäga hur livet för ungdomar med sämre förutsättningar kommer att formas. Människor har olika förmågor att klara svårigheter, att bemästra och det finns också forskning som säger att övervägande del av ungdomar som växer upp under problematiska familjeförhållanden lyckas hantera svårigheterna utan att anamma avvikande livsstilar (aa:132).

5.1.2 Vad främjar en god självbild

I boken *Från barndom till vuxenliv – en översikt av longitudinell forskning* tas flera olika studier upp som visar på faktorer som främjar eller förhindrar att ungdomar växer upp till ett för dem gott liv. Här menar man att utvecklingsfrämjande faktorer är att ha en god och stödjande vuxenrelation utanför kärnfamiljen, att den unge upplever en känsla av att kunna styra sitt eget liv och en realistisk, lagom tro på sin egen förmåga att styra sitt liv. Även en trygg anknytning till vårdnadshavaren anses påverka den unge i att kunna ta stöd i sin sociala omgivning och vara mer positiv i sin syn på sig själv. I en del studier läggs det speciellt stor vikt vid anknytningens betydelse. Det sägs där att den påverkar förmågan att knyta an till andra människor och att ”ladda” utbildning och arbete med intresse. I andra studier tar man upp jagutvecklingen som en viktig faktor och framhåller att det krävs mogna försvarsmekanismer för ett välfungerande vuxet-jag (Cederblad, M. 2003:286-293). Som exempel nämns sublimering, att uttrycka negativa impulser på ett socialt accepterat sätt; anticipation, realistisk förberedelse för en väntad svårighet; suppression, att lyckas stå ut i svåra situationer eller omtolka dem positivt; humor som ett sätt att distansera sig och altruism som ett sätt att genom att ta hand om andras svårigheter få tillbaka det man behöver för egen del (aa:60). Judith Rich Harris tillhör dem som avfärdar den forskning och de teorier som framhåller att relationen mellan mor och barn skulle stå som modell för alla relationer i livet. Hon menar att denna arbetsmodell enbart fungerar då modern är närvarande. Barnet har inte en psykisk arbetsmodell, utan många, en för varje relation (Harris, J. R. 2001:207-208). Barn anpassar sitt sätt att vara efter sina vänner, på samma sätt som de anpassar sig efter kamraternas beteendenormer (aa:230).

Inom forskning talar man även om självbildens betydelse för ungdomens utveckling mot ett fungerande vuxenliv. Då nämns bland annat ungdomar som har olika problemområden att förhålla sig till är extra utsatta i sökande efter identitet och självbild. När ungdomar är i behov av insatser från samhället på grund av så kallat avvikande beteende, försöker man hitta orsaker, problemområden som kan ligga bakom och hitta olika teorier och metoder som kan motverka och hela. Berglund menar att det inte är valet av teorier och metoder i behandling och möte med ungdomar som är viktigt, utan han lägger större vikt vid hur det mellanmännsliga sammanhanget ser ut. Ungdomarna han intervjuat beskriver välgörande relationer som förändrat bilden och gett dem nya bilder om sig själva och vuxna som ställt krav och visat på alternativa vägar. Ungdomar som väljer bort asociala livsstilar gör detta i ett sammanhang där de upplever ett eller flera goda skäl att göra så. Det är i de goda relationerna som de goda skälen framträder, menar Berglund (Berglund, S. A. 1998:146-147).

I samma anda diskuterar Jesper Juul och Helle Jensen, psykologer och familjeterapeuter samt ledare av The Kempler Institut of Scandinavia, begreppet ”relationskompetens” i boken med samma namn. Relationskompetens är den professionelles förmåga att se det enskilda barnet på dess egna premisser och anpassa sitt eget beteende efter detta, utan att lämna ifrån sig ledarskapet. Dessutom omfattar det förmågan att vara autentisk i kontakten och ta på sig ansvaret för relationens kvalitet (Juul J.; Jensen H. 2003:132). Den vuxne utvecklar relationskompetens i samspel med barnet, som i sin tur utvecklar sin sociala kompetens. Barns behov är inte att lära sig samarbeta och anpassa sig. Barns behov är i stället att återupptäcka sin personliga integritet

och få den bekräftat för att utveckla en sund självkänsla, vilket är nödvändigt för en intellektuell och social utveckling, skriver de (aa:268-269).

5.2 Institutioner och ungdomars anpassning

Inlärningssvårigheter, skolmisslyckanden och dåliga relationer till kamrater och lärare innebär en stor risk för att barn och ungdomar att få psykiska och sociala problem senare. Det viktiga är att barn trivs i skolan, kan växa i självkänsla och att de slipper uppleva sig som misslyckade, utstötta eller mobbade. Det är sammanfattningen i en offentlig utredning som riksdagen presenterade för sex år sedan (SOU 1998:31:55). Det här är en rapport som ska ligga till grund för den fortsatta kunskapsutvecklingen ute på fältet. Hur har forskare och socialarbetare hanterat dessa kalla fakta?

5.2.1 Betydelsen av skola och utbildning

Det är anmärkningsvärt att skola och utbildning i samband med vård har fått så lite uppmärksamhet både inom forskning och på institutioner, sägs det i en forskningsöversikt om institutionsvård av ungdomar. Flera undersökningar visar att ungdomar själva tycker att utbildning är viktigt. I en undersökning av 300 institutionsplacerade ungdomar visade uppföljningen sex månader efter utskrivningen att ju mer ungdomarna hade förbättrat sitt beteende under tiden och blivit mer intresserade av skolan, desto mer tillfreds var de, och desto mindre kännetecken av kriminalitet, ångest och depressioner hade de. I en serie studier som har gjorts har det framkommit att cirka 70 procent av ungdomarna saknade skolkompetens efter utskrivning från institution eller fosterhem. Barn och ungdomar på institution undervisas ofta ensamma eller i mindre grupper åtskilda från den vanliga skolan. Skolan bidrar därmed till att ungdomarna isoleras från att träffa normalt fungerande ungdomsgrupper, menar man. Anledningen till att de isoleras är att de ofta stör och skapar oro i den vanliga skolklassen (Andreassen, T. 2003:329-331). Claes Levin har skrivit en avhandling om ungdomars upplevelser av behandling på Råby ungdomshem. Ungdomarna menade att skolan var för kravlös och att betygen sattes allt för högt i förhållande till prestation. De tyckte det var positivt med små grupper samt att undervisningen var anpassad och individuell i jämförelse med den vanliga skolan (Levin, C.1998:137).

5.2.2 Relationer i behandling

Thomas Öhlund har skrivit en avhandling om vad han kallar ”normaliseringspraktiker i det moderna samhället”. Han menar att socialt arbete med ungdomar har som funktion att identifiera och åtgärda avvikelser. Till detta hör att förändra ungdomars uppväxtförhållanden och socialisationsprocessen i samhället (Öhlund, T. 1997:306). Vuxna som försöker att socialisera in ungdomar i en ”normal” tillvaro kan lyckas med detta, men det finns en risk för att ungdomen blir fast i sin identitet som avvikare. Detta avgörs utifrån om ungdomen ser sig som ett subjekt eller ett objekt i behandlingen (aa:281). Öhlund framhåller att ungdomars möjlighet att förändra sin identitet och sitt livsval hänger intimt samman med hur socialarbetaren upplevs och hur denne främjar en annorlunda självupplevelse och ger utrymme för nya möjligheter (aa:290). Levin pekar på att en god kontakt mellan ungdomar och personal är en sådan som så lite som möjligt liknar en behandlingsrelation. Ungdomen vill framförallt bli bemött som en medmänniska med respekt, ansvar och förtroende, konstaterar han. Inom forskningen framhålls att relationer i behandlingssammanhang påverkas av kontexten. De kan till exempel förändras och bli mer jämlikt, när behandlare och behandlad lämnar institutionsmiljön för aktiviteter utanför, och därmed även lämnar de roller som de har när de är på institutionen (Levin, C. 1998:134).

Inom forskningssammanhang framhålls också att ungdomar tilldelar vuxna ett värde, de ger vuxna erkännande och betydelse då de blir sedda, förstådda och när de vuxna lyckas formulera och förverkliga lösningar för dem. Delaktighet är viktigt för en god relation. När de vuxna arbetar för den unges intressen, blir dessa positivt berörda och därmed görs ungdomarna också delaktiga. Den asymmetriska relationen, det vill säga att den vuxne står för ett större ansvar för ungdomens välbefinnande än ungdomen själv, är som det ska vara. Den vuxne ska i omtanke och handling bevisa det asymmetriska ansvaret för barn och ungdom. Frånvaro av en relation byggd på dessa grunder skapar avståndstagande ungdomar, ja rent av förakt, och att återskapa förtroenden är ett svårt och mödosamt arbete (Trondman, M. 2003:93-97). Ett "skäligt" ingripandet i ungdomars liv uppfattas, enligt Trondman, av ungdomar som det "rätta". En skälig handling är när den vuxne utifrån ett moraliskt ansvarstagande tolkar situationer och väljer att ingripa så att det för de inblandade är känslomässigt- och förnuftsmässigt rätt (aa:172-173). Samtidigt konstaterar han att det finns vissa regler för hur ett skäligt ingripande kan ske. Det ska följa de sju f-principerna:

- att förstå, det vill säga ta reda på vad som hänt och hur det upplevs
- ge hjälp till förklaring av vad som hänt
- förankra genom att ge en gemensam berättelse på det som hänt
- ge, mot bakgrund av berättelsen, förslag på hur problemen ska hanteras
- skapa möjligheter till förändrade handlingar
- följa upp och ge nya chanser att hantera utsatthet och problematiska situationer
- försegla, det vill säga att behandla ungdomens förtroende konfidentiellt (aa:175-176).

Det anses i allmänhet inte önskvärt med tvång i behandlingssammanhang och en gemensam uppfattning hos ungdomen och behandlaren är avgörande om ungdomen uppfattar gränssättningen som otillbörlig tvång eller inte. Undersökningar har visat på vikten av jämvikt mellan graden av kontroll och ungdomens autonomi. Skillnaden mellan behandlaren och institutionens normer och ungdomens normer kan ge upphov till en autonomi- och intressekonflikt vid olika insatser. Många ungdomar med beteendestörningar uppfattar varje ingrepp i sitt självbestämmande som tvång och behandlaren, med risk för att låta ungdomen förbli asocial, låter bli att ingripa av rädsla för att kränka (Andreassen, T. 2003:227). Levin menar att ungdomar upplevde alla människor i grunden som opålitliga och manipulerbara och att de såg sin egen framtid fylld av nederlag och förluster. För att undvika att forma sin självbild som värdelös riktade de den utåt i form av negativism, impulsivitet, brytande av regler och aggression, vilket personalen tolkade som avvikande beteende utifrån de egna värderingarna (Levin 1998:151).

I vård och behandling av barn har man, menar Jesper Juul och Helle Jensen, hittills mest arbetat utifrån en lydnadskultur med regler och ramar och olika strategier för att få barn och unga att anpassa sig till dem. Målet har varit att göra dem samarbetsvilliga, ge dem självtillit och göra dem sociala, menar författarna. I arbetet med barn med beteendeproblematik anser Juul och Jensen att man bör inrikta sig på att stödja barnet att återskapa sin personliga integritet, öka självkänslan och det personliga ansvarstagandet. Syftet är att bidra till den personliga och sociala utvecklingen som barnet själv trivs bättre med och som samhället kan acceptera (Juul J.; Jensen H. 2003:267).

5.2.3 Expertisens begränsade roll

Juul och Jensen diskuterar hur verkligheten för många barn i dagens samhälle ser ut. Ofta hänvisas barn och ungdomar med beteendeproblematik till experter, då det finns en övertro och en inbyggd byråkratisering att ta hand om beteenden som inte anses "rätta" i vårt samhälle. I boken "*Relationskompetens- i pedagogernas värld*", redogörs för flera fall där barn och

ungdomar har mötts av vuxna i sitt privata och professionella nätverk med mer eller mindre goda resultat. Många gånger skulle det ha räckt med att någon vuxen inom nätverket, skola, föräldrar med mera i deras strävan att ändra ungdomarnas beteenden, fick stöd och hjälp att se barnen och lyssna till dem. Barnen behöver ofta bekräftelse i att de gör så gott de kan för att lösa konflikter och svårigheter i sina liv, att deras beteenden är sunda reaktioner på en osund situation. Barnen blir ofta lämnade i ensamhet med de svårigheter de tampas med, när det kanske skulle räcka med en god vuxenrelation. Dessutom läggs problemen över på barnen (Juul J.; Jensen H. 2003: 280-284). Juul och Jensen menar att det behövs mer psykologi i de pedagogiska utbildningarna och psykologer som inte bara ser till de individuella behoven utan som kan fungera som analytiker och processkonsulter i samma sammanhang som barn, föräldrar och yrkesfolk befinner sig. De ska fungera som ett skyddsnet i de aktiva och levande relationerna i stället för att förhålla sig intellektuellt till de olika parternas utsagor om ungdomarna (aa: 280-284).

6. ATT FÖRSTÅ DET UNGDOMARNA SÄGER

Våra ungdomars berättelser ger oss sex personliga versioner av hur det är att vara tonåring, i relation till kompisar, familj, skola och personal på Svalnäs. De berättar om sina tidigare erfarenheter, om misslyckanden och intressen, och på vilket sätt Svalnäs haft betydelse för dem. Vi kan se att de i sina berättelser gestaltar och på olika sätt ger uttryck för att de befinner sig i en utsatthet som står i relation till sin omgivning och sig själva. Samtidigt bär vi själva på en förförståelse av att tonåringar av olika anledningar befinner sig i en kritisk period. Så hur kan vi då förstå det ungdomarna berättar ?

Vi har valt ett socialpsykologiskt angreppssätt för att synliggöra att ungdomen befinner sig i ett socialt sammanhang där ömsesidig påverkan i relationer till andra och personliga förutsättningar ligger till grund för deras personliga utveckling. Här har vi avgränsat oss till två aspekter som rymms inom denna teoretiska ram. Dels har vi lyft fram psykologiska förklaringar till hur ungdomstiden kan förstås. Dels uppehåller vi oss inom social konstruktionism, ett synsätt där man betonar människans gemensamma handling, samarbete, dialog, argumentation, samtal, konflikt och diskussion både mellan och inuti oss när vi försöker förena olika röster och de inre dialoger som skapar vårt mentala liv (Stevens, R.1996:297)

6.1 Tonåringen- ett psykologiskt perspektiv

Adolescens avser, enligt Carlberg (1994), den psykologiska utvecklingen som omfattar övergången från att vara barn till att bli vuxen. Det ska skiljas från puberteten som mer förklarar den anatomiska och den fysiologiska förändringen som äger rum under den här perioden (Carlberg 1994:312). Adolescensen brukar kallas för den andra individuationen då ungdomen skaffar en känsla för vem man är (Ramström, J. 200:83). Enligt Erikson kretsar utvecklingen kring identitet och identitetsförvirring. Under den här perioden träder den sexuella identiteten, den yrkesorienterade identiteten och den personliga identiteten fram (Erikson E. H.1979:40). Det är i konkurrens med andra och i umgänget med jämnåriga som tonåringen går från barnlig lekfullhet till att inse att det krävs att man fattar beslut ”för livet”. Ungdomstiden brukar benämnas som ett moratorium, med utrymme och tillåtelse att dröja kvar, för att fritt experimentera med olika roller. För att kunna utveckla sin identitet krävs att individen får gensvar från sin omgivning, erkännande i form av att man fyller en funktion och har en viss status (aa:134). Tonåringen måste under den här perioden förhålla sig friare och mer självständig till föräldrarna och deras normer och värderingar för att kunna bygga upp en egen självkänsla. Det är via kamrater och egna erfarenheter som tonåringen bygger upp sitt egna norm- och regelverk som ska reglera självkänslan framöver (Wrangsjö, B. 1998: 34-37).

Cullberg anser att det är under ungdomsperioden som individens förmåga att lösa konflikter aktualiseras. Det kan ske då idealbilden man har av sig själv inte stämmer överens med den egna kapaciteten, verklighetens förutsättningar. Då kan det uppstå en konfrontation som kan leda till psykiska konflikter, både medvetna och omedvetna. För att undvika ångest, mobiliseras olika försvarsmekanismer (Cullberg, J. 2001:91-94). Försvarsmekanismer kan liknas vid psykets immunförsvar. Inom den psykodynamiska teoribildningen betraktas de som helt normala och nödvändiga företeelser som har till uppgift att dosera ångslan och krav som hotar att bli för starka (Cullberg, J. 2001:95). Försvarsmekanismer kan vara rationalisering (en form av bortförklaring), bortträngning (man "glömmer" sådant som är obehagligt), regression (man reagerar på ett mindre moget sätt), och projektion (man flyttar över egna behov och känslor och attityder på personer i omgivningen). Somliga menar att det finns en risk med att försvarerna tillåts ta över och att man aldrig tvingas möta sin ångest. Det kan bidra till en alltför orealistisk bild av verkligheten och oförmåga att hantera konflikter positivt vilket innebär att det är svårt att utveckla en identitet under tonåren (Hwang, P.; Nilsson, B. 2003:37). Mänsklig mognad eller individuation är en livslång process, som ingen människa blir färdig med även om många kommer långt. Kärleksförmåga, integritet, äkthet och levande intresse för andra är vad som menas med mognad (Cullberg, J. 2001:91-94). Enligt Gjaerum och Groholt (1999) kan man förstå en ung människas sårbarhet, och förutsättning för utveckling genom att titta på ungdomens känslomässiga anknytning till närstående personer vilket säger något om hur en trygg känslomässig anknytning till de närmaste gör oss (Gjaerum, B.; Groholt, B. 1999:138). En första anknytning är samspelet mellan barn och föräldrar, eller de som är i föräldrarnas ställe, som i första hand avgör anknytningens kvalitet. Med förutsägbara och kärleksfulla föräldrar och ett barn som har förmåga att svara, blir anknytningen präglad av trygghet, i annat fall kan den präglas av osäkerhet. Enligt anknytningsteorin har vår förmåga att senare i livet etablera intima och varaktiga relationer sitt ursprung i vårt anknytningsmönster. I teorin ingår att mönstren kan modifieras. Anknytning till andra är en förutsättning för utveckling (aa:138-140). Väsentliga brister i omsorg och allvarliga eller upprepade mindre kränkningar kan hindra eller hämma barnets utveckling och bevarande av den personliga integriteten. Barnet försöker att samarbeta med de primära omsorgspersonerna för att bevara relationen mer än att bevara sitt "jag" intakt. På detta sätt fungerar barn ofta, då de ger upp sin personliga integritet till förmån för att kunna vara till lags och samarbeta med de viktiga vuxna i deras omgivning (Juul J.; Jensen H. 2003:49-51). Barn som växer upp i sammanhang där de vuxna har respekt för barnets integritet och dess försök att avgränsa sig och definiera sig, har bättre förutsättningar att utveckla en sund självkänsla (aa:61).

6.2 Tonåringen-ett socialkonstruktionistiskt perspektiv

Enligt detta perspektiv är vi själva aktörer i vår egen utveckling (socialisering) i vår sociala värld (Stevens, R. 1998:279). Jaget är inget som kan beskrivas en gång för alla, det är flytande ständigt föränderligt, en historia som rör relationer (Stevens, R. 1998:243). Det är samspelet med andra människor som ger våra liv mening och som bygger upp vår identitet. Med hjälp av språket skaffar vi oss ledtrådar för att avgöra vad som är ett lämpligt beteende i ett visst sammanhang och för att samtidigt få möjlighet att tolka avsikten bakom det som andra säger och gör (Giddens, A. 1997:607). Synsättet är att vår identitet både skapas genom de historier vi är födda in i och genom våra personliga historier, utifrån den kulturella kontexten vi befinner oss i. "Självet" eller jaguppfattningen blir till genom språket och upprätthålls genom historier, narrativt. Inget själv är dock sannare än något annat. I arbete med människor går det att lyfta fram olika själv och hjälpa människan att genom historier välja ett själv som hon föredrar (Lundby, G. 2002:100-110). En människas personlighet beskrivs som en, livet igenom, ständigt pågående process av förändringar och aktiviteter som är beroende av situationen, kultur etc. Jaget omdefinieras

anpassar sig hela livet beroende på den situation och det sammanhang individen ingår i (Levin, I.; Trost, J. 1999:93).

Berger och Luckmann menar att de normer och förhållningssätt som vi tar till oss i barndomen, i samspelet med för oss betydelsefulla personer, lever kvar inom oss hela livet. De för barnet betydelsefulla personerna skapar och påverkar jaguppfattning och identitet även om människan senare i olika faser i livet hamnar i sociala sammanhang som gör att hon omvärderar och tar sig nya roller och kunskaper om det sociala livet. Språket fungerar i detta sammanhang som den viktigaste länken mellan individens subjektiva värld och den objektiva världen utanför (Berger, P.; Luckmann, T. 1991:152-158). Individen ingår i en grupp som har olika sätt att främja och upprätthålla vad de anser är ”verkligheten”. Det är utifrån vad gruppen anser relevant som många institutioner har byggt upp sin legitimitet. Berger och Luckman menar att institutionen växer upp utifrån olika syften som är relevanta för den kultur de ingår i, omhändertagande eller rättsliga. (Lundby, G. 102-103).

Enligt gruppsozialisationsteorin identifierar sig ungdomar med en grupp av jämnåriga och skraddarsyr sitt beteende efter gruppens normer. Olika ungdomsgrupper profilerar sig mot varandra och skapar olika normer (Harris, J. R. 2001:339). Hon framhåller att barn härmar andra barn som står över dem i ålder och social status (aa:249). Lika dras till lika på högstadiet, men ungdomarna förenas inte alltid av egen kraft. De tvingas ofta in i sociala kategorier som man helst inte vill tillhöra. Hon menar att ingen vill vara ”nörd” och de flesta högstadieelever vill inte kategoriseras som överintelligenta. Av hennes diskussion framgår att vissa sociala kategorier på högstadiet är frivilliga andra hamnar man i av nödtvång. Kategorin värstingar är en blandning, vissa går frivilligt med på grund av att de attraheras av spänningen och faran. Andra ungdomar har inget val, eftersom ingen annan grupp accepterar dem. Barnen i tonåringarnas kamratgrupper liknar varandra redan från början (aa:355). Kriminalitet är något som ungdomar sysslar med tillsammans med sina vänner. Deras beteende är kanske asocialt, men de är inte socialt oppfostrade. De är normala barn som i de flesta fall inte är störda, de betar sig relevant i ett visst socialt sammanhang. De följer gruppens normer, eller gör vad som krävs för att höja sin status (aa:362).

7. MATERIALREDOVISNING

Ungdomarna vi intervjuat har i detta material försetts med fingerade namn för att skydda deras identitet. Materialet har vi sammanställt först under tidsramarna "Före-under-efter". Under varje tidsram har vi ur materialet lyft fram olika teman som ungdomarnas beskrivningar rör sig kring.

Våra intervjupersoner:

Mårten är idag sjuutton år och läser på gymnasiet. Han gick tre år på Svalnäs och slutade för drygt ett år sedan. **Markus** är tjugo år och arbetar som snickare. Han gick två år på Svalnäs och slutade för fyra år sedan. **Fredrik** är tjugo år och utbildad snickare. Han gick två år på Svalnäs och slutade för fyra år sedan. **Tim** är 22 år och går idag på folkhögskola. Han gick ca. tre år på Svalnäs och slutade för fem år sedan. **Tanja** är 18 år och arbetar idag med barn. Hon började på Svalnäs som fjortonåring och slutade Svalnäs efter två år. Hon har fortfarande kvar en kontinuerlig kontakt med Svalnäs. **Maria** är nitton år och har en praktikplats. Åttan och nian gick hon på Svalnäs och slutade för två år sedan.

7.1 Disposition

I följande tre kapitel redovisar vi våra intervjuer. Vi har utgått ifrån frågeställningar i vår intervjuguide då vi tematiserat materialet och satt in dessa frågeställningar i kontexten av ”före - under - efter” Svalnäs.

7.2 Tiden före Svalnäs

I detta kapitel presenteras ungdomarnas beskrivningar om hur det var i familjen, med kamrater och fritid och i skolan innan de kom till Svalnäs.

7.2.1 Vad var det som gjorde att ungdomen kom till Svalnäs

Innan **Mårten** kom till Svalnäs gick han, som han säger, på fyra eller fem olika skolor varav en var en specialskola. I slutet av sexan gick han i vanlig skola med assistent. Innan han började på Svalnäs var han inte i skolan på ett halvår. Mårten menar att han hade rykte om sig att vara stökig och bråkig. Han hade svårt att koncentrera sig på lektionerna och han hade alltid dispyter med lärarna. Han säger att han inte kunde tåla att bli tillsagd, då satte han sig ”på tvären”. I dessa lägen gick det inte att diskutera med honom. Det slutade i stället med att han slängde saker omkring sig och gick hem eller till sina kompisar. Det var mycket svårt att hitta en skola som ville ta emot Mårten efter sexan. Han beskriver hur hans mamma fick ringa runt till alla skolor i kommunen för att hitta en plats. Det var jobbigt, säger han, och det kändes som att han inte platsade någonstans. Även socialtjänsten var inblandad och förde samtal med Svalnäs om Mårtens framtid. Efter ett halvår, när Mårten var tolv år, fick han en plats på Svalnäs.

Markus gick på vanlig skola innan Svalnäs. Han säger att han saknade motivation. Markus ställer sig frågande till anledningen varför han kom till Svalnäs. Han säger att han aldrig har fått något rakt svar på det, och att han varken tidigare eller idag är intresserad av varför han kom till Svalnäs. Markus säger också att han har dyslexi. Då tyckte han inte det fanns några speciella skäl till varför han skulle börja Svalnäs. Han kunde lika bra gått kvar på sin gamla skola, bland sina kompisar, säger han. Efter en stunds samtal säger han ändå att "det var nog allt som behövdes bättras på". Han menar att det var en fråga om att växa upp och inte bli sur och arg över allt. Markus säger att det var socialtjänsten som var med i beslutet om att han skulle börja på Svalnäs.

Fredrik säger att han inte presterade något i skolan och att han hade svårt för sig. Problemen började redan i tvåan. Han säger att han inte skolkade speciellt mycket, men att han kom och gick som han ville och att han till sist höll på att bli utsparkad från skolan. Fredrik tror att det var socialtjänsten som tog initiativet till att han kom till Svalnäs. Han fick träffa en person från Svalnäs och det gjordes som han säger, en utvärdering, om han passade på Svalnäs eller inte. **Maria** säger att hon hade blivit utslängd från tre skolor i rad och att hon inte var välkommen i den vanliga skolan. Hon förstår väldigt väl varför hon blev avstängd, säger hon.

” Mmm...den första skolan jag blev utslängd ifrån det var på grund av att jag rökte cigaretter...Och jag gick i åttan då...(o)ch då eleverna på gymnasiet gick alltid upp i skogen och rökte, och det gjorde jag också liksom. Delvis kände jag bara folk i gymnasiet och sedan var jag rökare själv också. Så det var för mig var det självklart att (...) det gick inte för sig. Så då började jag med tuggtobak. Men det funkade inte heller, det tyckte dom var fruktansvärt det också. Men då började jag med snus. Men det gick inte heller. Då erbjöd dom mig att jag skulle få gå i öppen klass till nian eller sluta. Men då hade dom hållt på så himla länge och tjafsat om det, så jag sket i det...jag blev så less till slut, slutade i stället och började på den här kommunala skolan, och gick där i 2,5 månader och då var mitt liv så himla upp och ner.”

Maria berättar att hon då bodde i en jourfamilj tillsammans med en, som hon säger, riktig "strultjej". De fick bra kontakt med varandra. Maria hade då också börjat missbruka alkohol. Hon blev placerad på ett § 12-hem. Hon beskriver tiden där som att det var ”bara sysselsättning”, fast att dom kallade det för skola. När Maria kom till Svalnäs hade hon inte gått i skolan på ett år. Det var inte självklart att Maria skulle få komma till Svalnäs eftersom kommunen där hon bodde, inte ville stå för kostnaden. Maria menar att hennes socialsekreterare ändå ordnade detta. **Tanja** beskriver att hon var isolerad och att hon inte gick i skolan särskilt mycket innan hon

började Svalnäs. Hon var hemma och stötte bort alla. Att hon inte gick i skolan säger hon berodde på att hon hade prestationsångest. Hon kände att hon var tvungen att få bästa betyg annars kunde det lika gärna kvitta. Dessutom hade hon som hon säger "torgskräck". Hon kände att hon inte kunde gå i korridorerna med så många andra ungdomar som fanns där. På sommarlovet mellan sjuan och åttan blev hon inlagd på en ungdomspsykiatrisk avdelning. Efter sommaren började hon på Svalnäs. Det var föräldrarna, menar Tanja, som försökte hitta hjälp till henne genom att ringa runt till olika skolor. **Tim** berättar att anledningen till att han fick börja på Svalnäs var att han skolkade eller som han säger "skolk, överdriven skolk". Han säger också att han inte tyckte om att prata med människor. Han tror att det var en lärare på skolan som pratade med Svalnäs om att han skulle börja där, men han är inte helt säker.

7.2.2 Relationer till familjen

Mårten säger att det inte var några speciella familjeproblem varken före Svalnäs eller senare. Han säger också att det inte var familjen som var orsaken till att han mådde dåligt. Mårtens föräldrar skilde sig någon gång under hans tidiga ungdomsår och han har bott tillsammans med sin mamma. Relationen till föräldrarna beskriver han som väldigt öppen. Han menar ändå, att visst hade han dispyter och uppträdanden hemma, men inte som i skolan och på fritiden. I hemmet beskriver han det som att hans mamma hade kontrollen. **Markus** bodde tillsammans med sin mamma och en äldre bror. I hemmet var det mycket skrik och bråk. Det var mest brodern som bråkade med mamman och så gick det ut över Markus, menar han. **Fredriks** föräldrar skilde sig när han var fem. Han beskriver sin barndom som ett flackande fram och tillbaka mellan föräldrarna, även fast de bodde i närheten av varandra. Han säger också att föräldrarna var "konstiga" den tiden då de skilde sig. När han var sexton flyttade han till sin pappa eftersom han hade sina kompisar där. **Maria** beskriver sin situation innan hon kom till Svalnäs som kaotisk. Då hade hon ingen kontakt med sin pappa. Hon hade precis kommit från ett HVB-hem och flyttat hem till sin mamma som bodde ensam. Maria berättar att hon har flera syskon, tre äldre och "en drös med småsyskon". Hon berättar att de hade flyttat runt en hel del och att det var stressigt och kaotiskt. Hon säger att föräldrarna hade stora svårigheter att samsas och att de använde barnen som "vapen". Det var väldigt ansträngande, säger hon. Hennes mamma och hon hade svårt att komma överens. Efter en stund blev det som hon säger "världskrig". **Tanja** bodde tillsammans med båda föräldrarna och två mindre syskon och hon talar inte om några andra problem i familjen. **Tim** berättar att det var rörigt hemma innan han började på Svalnäs. Hans föräldrar skilde sig när han var tolv. Pappan var ofta inlagd på sjukhus. Tim säger, "man har väl aldrig riktigt haft så där jättesocialt med familjen kan man säga".

7.2.3 Relation till skolan

Mårten tycker att de lärare han hade i låg- och mellanstadiet verkade trötta och att de inte orkade lyssna. Det hände att de "drog ner en i marken" och att de skrek att han skulle gå hem. **Markus** beskriver att sin upplevelse i skolan då han inte visste hur man räknade tal som han tror egentligen var enkla. Då skrattade de andra eleverna och han kände sig dum. Av den anledningen var det svårt för honom att ta hjälp från läraren. **Fredrik** hade svårt för matte i skolan och menar att eftersom han inte fick någon hjälp så hittade han på något annat. Han blev lite clown i stället och började, som han säger "jävlas med lärarna". Fredrik menar att han blev den som förde andras talan i klassen. I fyran tog han och en annan kille över kontrollen i klassen. De styrde och ställde som de ville. Det var ett sätt att ta makten, säger han. Dessutom skrattade de andra eleverna. Det var det han levde på säger han. Läraren blev så småningom sjuk i magsår och Fredrik tog på sig skulden. Samtidigt innebar det att han kunde styra ännu mer i klassen. "Sedan var det bara att fortsätta", menar han, och efter det blev det bara värre och värre. Han fick byta klass ett flertal gånger, eftersom ingen lärare kunde hantera honom. Till sist fick han börja i en mindre specialklass på samma skola, det "funkade väl", säger han, men att det mest var att åka

på utflykt, baka och äta glass. När Fredrik gick i sjuan blev han föremål för en neuropsykiatrisk utredning som han tycker kom lite väl sent eftersom det hade gått fyra år sedan problemen började.

Kerstin: Men vad skulle dom ha gjort innan då?

Fredrik: Nej, jag vet inte, försökt hjälpa mig, hade jag haft en bättre lärare innan kanske.

Kerstin: Vad skulle den läraren ha gjort...är det i mötet eller hur hjälper man en elev, har du några tips på det?

Fredrik: Ta någon kontakt på nåt sätt.

Maria säger att hon har koncentrationssvårigheter och en lätt form av dyslexi. I skolan tycker hon att det blev för stelt och fyrkantigt och hon hade svårt att arbeta i grupp med många elever. Maria kände också att lärarna tyckte att hon var "dum" om hon ifrågasatte. Hon säger att hon visst förstår varför hon blev avstängd, men att hon borde fått hjälp med kurator. Hon berättar att hon blev sedd som ett "problembarn" som ingen skola ville ta emot. **Tanja** beskriver sin skepsis till de vuxna som hade försökt hjälpa henne tidigare. Hon menar att på sjukhuset och i skolan var det vuxna som fick betalt för att ha samtal med henne och att det därför inte kändes som att de brydde sig om henne. **Tim** säger att han aldrig har trivts på någon skola förutom på en där han trivdes "lite smått".

7.2.4 Relationer till kamrater

Mårten säger att han hade kamrater som han hade haft sedan han var åtta år. Han säger också att han hade lättare att vara med äldre och lätt för att anpassa sig till olika grupper. På fritiden var han ute och gjorde "bus" med flera år äldre ungdomar. När han var tretton var de arton. Han beskriver att buset innebar att de bland annat var ute och snodde bilar. Han säger att det var inget gruppträck som gjorde att han deltog i stölderna utan att det var ett sätt att ha något att göra. Han säger också att det var kul och att han struntade i det mesta. **Fredrik** beskriver att kompisarna var viktiga under den här tiden. De hjälpte honom att komma ifrån skolan och familjen. **Tanja** berättar om sina kompisar och att det har funnits flera från hennes tidiga barndom och då speciellt en flicka i hennes egen ålder. När Tanja började må dåligt så slutade hon också att prata med sin kompis, hon "puttade" bort henne. Hon beskriver att det var känsligt när hon kom till barn- och ungdomspsykiatriska öppenvårdsmottagningen och att hon tror att hennes kompis tyckte det också eftersom hon upplevde att hon drog sig bort från henne. Tanja beskriver ett slags trevande i relationen där hon upplevde kompisens försiktighet och sin egen känsla av att vara som vanligt. **Maria** berättar att hon hade många kamrater där hon då bodde och att de var i alla åldrar, mellan 14 och 70 år. Hon förklarar det utifrån att det var så där hon bodde. Hon satt ofta på pizzerian där hon lärde känna de flesta, även "stammisarna". **Tim** berättar att han inte haft många kamrater samtidigt innan Svalnäs. Han säger att det fanns åtminstone en person som han då umgicks med mest via internet.

7.2.5 Vad tänkte ungdomen om att komma till Svalnäs

Mårten beskriver skilda känslor över att börja på Svalnäs. Han säger att det kändes skönt och att han var glad över att få börja skolan igen, även om han inte var speciellt positiv till skolan. När **Markus** skulle börja på Svalnäs kände han sig nervös eftersom han inte kände någon och eftersom han inte visste vad han hade att vänta sig, vad de hade för "sätt att behandla sina stökiga elever". **Fredrik** beskriver att det kändes jobbigt att börja på Svalnäs, en sådan där "bråkskola". **Maria** kommer inte ihåg vad hon tänkte om att börja på Svalnäs. Hon minns i alla fall att hon var motiverad till att börja plugga. Hon hade då inte några betyg sedan hon gick i fyran, vilket berodde på att hon hade gått i en skola där man enbart fick omdömen. Hon var visserligen skoltrött, men hon ger också uttryck för att hon var väldigt målmedveten i att fixa nians betyg.

Tanja säger att hon inte ville börja på Svalnäs, men att det nog var mer för att hon inte ville börja någonstans. Hon talar om att det väckte prestationskrav.

” Jag hade väl egentligen inga förhoppningar det var kanske därför det blev så bra också. Eller har man låga förväntningar så kan det i alla fall inte bli sämre.”

Tim kommer inte ihåg vad han hade för tankar om att börja Svalnäs. Han säger att han tror att han tyckte det var dåligt.

7.3 Tiden under svalnäs

I detta kapitel tar vi upp teman som de intervjuade har redogjort för i samband med att de berättar om den period i sitt liv då de gick på Svalnäs högstadieskola.

7.3.1 Relationer till familjen

Fredrik menar också att det inte skedde någon förändring i familjen under den här tiden. **Maria** bodde hemma hos sin mamma första tiden på Svalnäs men blev sedan utslängd säger hon. Maria har som hon säger vuxit upp utan sin pappa. Hon säger också att familjenmedlemmarna inte har någon speciell och nära kontakt med varandra. Maria berättar också att hennes mamma var med i arbetet på Svalnäs den första tiden.

Maria: Ja i början var hon nog med, då åkte vi bil upp varje morgon.

Kerstin: Vad betyder det då för er relation tänker jag?

Maria: Ja, det var lite påfrestande, var det ju, att hon var med överallt. För hon är väldigt, hon måste ha kontroll och makt över allting. Och det fick hon ännu mera då när hon var med mig i skolan hela dagarna i skolan och sen hemma också så att det blev väldigt påfrestande, blev det.

Tim säger att det var rörigt i hemmet. Hans pappa var ofta inlagd på sjukhus. Tim ville gärna att pappan skulle vara med på Svalnäs när han inte låg på sjukhus. Pappan var med på musiken och på andra fritidsaktiviteter. Tim säger att han tyckte det var bra att Svalnäs välkomnade honom och att hans pappa trivdes med att få vara med. Tim kan inte se att hans relation till föräldrarna skulle ha förändrats. Han säger att det nog mer handlar om att han har blivit ”mer vuxen”.

7.3.2 Vad säger de om skola och behandling

Fredrik tyckte det var bra i skolan. Han gillade belöningssystemet som fungerade som ett poängsystem där han fick poäng om han kom i tid, gjorde läxorna och inte stökade i skolan. Han samlade ihop femhundra kronor i poäng som han sedan köpte fiskegrejer för. Han funderade på varför han fick saker trots att han kom för sent en till två timmar varje dag hela sista året. Han trodde att det kanske berodde på att han klarade skolan och de nationella proven, men han tyckte inte att någon gav honom någon förklaring. Han säger ”jag kom och gick som jag ville och fick god mat”. Fredrik tyckte att han fick stöd som han inte hade fått tidigare, ”Ja dom försökte hjälpa en, försöker ju hjälpa individen mer så. Hjälpa mig och inte klassen”. Fredrik berättar om att han alltid har varit bra på geografi, kan namnge och peka ut samtliga länder i hela världen. Geografi var ett ämne som han fick jobba med på Svalnäs. Samtidigt fick han börja om i matematiken. På Svalnäs fick han godkänt i matematik. Han tyckte att personalen på Svalnäs fick honom att ”vilja” lära sig. Han säger att det var för få ämnen i skolan. **Maria** säger att hon tyckte det var jobbigt att arbeta i grupp, men att Svalnäs kunde erbjuda henne andra aktiviteter vid dom tillfällena. Hon tyckte att Svalnäs var bra, då det var få elever och många lärare, eftersom det innebar att varje elev kunde få mycket uppmärksamhet. Ibland kunde hon försvinna bort i sina tankar, men då var läraren alltid där och fick henne på spåret igen. Hon tyckte att hon fick möjlighet att koncentrera sig på sitt skolarbetet. Maria tyckte inte om idrott utan var mer inriktad på estetiska ämnena. Svalnäs anpassade sig efter hennes önskemål. Istället för gymnastik hade

hon ”gymnafik”, vilket innebar att hon och en lärare tog en promenad med efterföljande fika., ”det var väldigt bekvämt och bra”, förklarar hon. Hon tyckte att skolmiljön var trivsamt, ”den var inte så steril och fyrkantig”, inte som på den kommunala skolan, ”en död stämning” som inte gav inspiration. **Tim** säger att han inte kan skilja på skola och behandling. Han beskriver hur man på Svalnäs försökte locka honom till skolan genom att erbjuda det som intresserade honom.

”Då i och med att jag skolkade så fruktansvärt mycket, så minns jag att de lockade dit mig med extra musik på morgonen, en halvtimme eller en timme eller vad det var. Det kanske var en halvtimme och sedan blev det en timme. Det var ju mitt enda intresse kan man säga, musik och lira trummor.”

Först efter att han bestämt sig för att gå om åk 9 för att ”fixa betyg”. Tim tycker att en bra lärare ska vara en som inte bara pratar själv utan lyssnar, har humor, är trevlig och bra på att lära ut. Han säger också att även om de inte alltid kunde få honom att plugga så försökte de i alla fall men inte så mycket så det blev ”fruktansvärt jobbigt”. Lärarna var bra och betydelsefulla för honom, men han minns särskilt en lärare som hjälpte honom mycket i matte. Han tycker att det skulle varit mer fritidsaktiviteter, ”speciellt om skolgången skiter sig för flera elever samtidigt”, då skulle man ha satt in mer fritidsaktiviteter. Han beskriver ingående flera utflykter de gjorde på Svalnäs. Han berättar bland annat om en kanottur som slutade med att han och hans kompis ramlade i vattnet och att detta både var roligt och ”coolt”.

Tanja berättar att hon kom ganska regelbundet till skolan i början, höll tiderna, att hon ville försöka. Hon tror att det delvis berodde på att hon ville visa att hon kunde prestera. Sedan blev det sämre och hennes föräldrar fick skjutsa dit henne. Tanja säger att undervisningen var individuellt upplagd och att hon trivdes med det. Hon säger att hon är imponerad av en av lärarna som var helt engagerad i sitt ämne och som prövade olika förklaringsätt till dess Tanja förstod. Hon såg ett personligt engagemang hos den här läraren. Upplägget av det obligatoriska idrottspasset tyckte hon var bra och roligt, eftersom man fick välja själv vad man skulle göra. Hon fick stöd och uppmuntran av en lärare att fortsätta skriva dikter, något hon alltid gjort. Hon var imponerad av matematikläraren och dennes förmåga att genom olika pedagogiska knep förklara så att hon till slut förstod. Hon hatade skolgympa när hon kom till Svalnäs. Från början var inte idrott obligatoriskt och då var hon inte med så ofta. Senare blev det obligatoriskt och hon åkte dit och upptäckte då att det var roligt, ”man fick göra vad man ville bara man gjorde någonting”. Tanja tycker det kändes skönt att det inte fanns krav på skolan att man måste kämpa upp något ämne, att inte ha jättekrav på sig. Mycket av det som hände runt själva skolarbetet bidrog till att hon började tycka att saker och ting var intressanta. Hon tänker att om det är något man gillar så lär man sig det, i hennes fall handlade det om att skriva. På Svalnäs möttes hon av peppande och beröm i sitt skrivande. Hon säger att hon trivdes i skolan att det var bra med individuella scheman, att man fick ta saker i sin egen takt. Hon upplevde att det var lättare att få hjälp. Hon nämner två lärare som hon trivdes med. Även miljön anser hon var av betydelse. Den var mer familjehemslig, ”man var nära inpå varandra och det var mycket konflikter och känslor”, som man pratade om. **Markus** säger att det var bra med en lärare i alla ämnen, eftersom det var lättare att lyssna till en person än om det skulle ha varit 15 olika lärare som pratade om sitt ämne. Han tycker att det var skönt med få elever i klassen, på så vis blev det lättare för honom att ha koll på folk och veta ”vad dom gick för, vilka som fick sina ryck ibland och vilka som bara satt och tittade”. Han säger att elever och lärare tillbringade mycket tid tillsammans, vilket skiljer sig från en vanlig skola. Hans uppfattning är att på en ”vanlig skola” är ju lärarna kvar i skolan och idrottslärarna har hand om friluftsdagen. Lärarna lade sig ofta i och pratade, det var bra, tycker Markus. Det ledde till att samtalet fortsatte ”jävligt trevligt, det rulla bara på bra”. Markus tycker att han fick mer hjälp på Svalnäs än på sin tidigare skola, hjälp med att plugga lite hårdare för att klara de nationella proven. Sista året, i nian, gick han i en klass med cirka 7 elever. Han säger att han var mer motiverad på Svalnäs och förklarar det med att när han körde fast så fanns det alltid

någon vuxen som hjälpte honom vidare. **Mårten** berättar att på Svalnäs var det annorlunda än i den vanliga skolan, ”där gick det inte att tjafsa mot lärare och stå och ljuga dem rakt i ansiktet”.

”Dom skrattade åt det till slut, Jaja ”sätt dig på din plats liksom” på så vis tappade man lusten för att tjafsa eftersom man inte fick något gehör för det. Om dom hade fortsatt eller börjat skrika.”

Mårten säger att det Svalnäs gjorde var att få honom att bli intresserad av att lära sig, att börja läsa böcker som han själv valde och utforska på egen hand. Han berättar att han fick individuellt anpassad undervisning i historia och samhällskunskap, eftersom det var det han var intresserad av, ”man fick leva ut det man tyckte om”.

7.3.3 Relationer till kamrater

Fredrik beskriver att det rådde bra stämning mellan ungdomarna på Svalnäs och de var bra kompisar. Det fanns en medvetenhet om att alla var där av någon speciell anledning. De pratade inte om varför de var där, men vetskapen om att ”alla hade något sorts problem” gjorde att de kom lite närmare varandra. **Maria** hade många kompisar i alla åldrar. Hon umgicks inte med några av de andra ungdomarna på Svalnäs. Maria tyckte att eleverna på Svalnäs var schyssta mot varandra, men om någon vara nere i en svacka så gick det ut över hela klassen. Hon säger att hon var där för att ”plugga” och inte för ”att lära känna folk”. Ett tag fanns det en elev där som hon hade lite kontakt med, men han slutade vilket var bra, eftersom han började bli intresserad av henne. Under en tid på Svalnäs hade hon också närmare kontakt med en pojke som var några år yngre. Hon säger att hon nog såg honom som den lillebror som hon aldrig haft.

”Han var verkligen pubertal. Han bråkade med hela världen liksom. Hela världen var emot honom. Och det tyckte jag var jätteroligt (...) då kunde man spela med lite och larva sig. Sedan kunde man lära honom, kunde få honom att haka på en del också saker så att han kom in på lite rätt spår och inte bara var ute och snurra och så, för det är ju värdelöst i längden (...) jag var en förebild för honom, det var jag.”

Hon säger att hon haft dåliga erfarenheter med relationer till andra tjejer och att hon har mycket lättare att umgås med killar. De flesta av hennes kamrater har varit killar, säger hon. Maria säger att hon är en person som tycker om att bli lämnad ifred och att hon tycker om djur. De ställer inte "en massa krav".

”Jag är ganska, jag tycker om att vara ifred. Jag skulle kunna flytta ut i skogen och vara eremit. Det skulle jag tycka var jätte trevligt, bara jag har en massa djur.”

Tim fick på Svalnäs kontakt med två elever som han också umgicks med på fritiden. Det var kompisarna som gjorde att han gick till skolan lite oftare. **Markus** umgicks med de flesta elever på Svalnäs. Han funderar i detta sammanhang kring en elev som slutade vid Svalnäs utan förvarning, ingen visste egentligen varför hon slutade. Det blev mest rykten. Självt säger han att han aldrig ställde frågan till någon varför hon slutade

”Hade jag frågat hade jag nog inte fått något svar. Det kanske har med den öppenheten att göra, att man inte talar så mycket om varför man är där.”

När **Mårten** kom till Svalnäs bytte han kompisar med flit. Han tycker att han fick bra kontakt med eleverna på Svalnäs. Visserligen var den rätt ytlig, men han trivdes med eleverna. **Tanja** berättar att hon umgicks med två andra tjejer som gick i klassen. De andra tjejerna skrek och tog för sig. När hon var där var det mycket datorerna som tog upp tid. Hon brukade aldrig sitta kvar på skolan efter att hon slutat, då gick hon hem.

7.3.4 Relationer till personalen

Fredrik tycker att ungdomarna fick styra och ställa för mycket, det var nästan som "hemma". Han tycker att personalen såg till individens behov och att de lyssnade. Han tyckte att de var för snälla och köpte saker, vilket blev "oseriöst". Fredrik beskriver två av behandlarna som extra betydelsefulla, "en sån där som var elak men väldigt duktig", "man fick inte göra som man ville för honom", "han var ju en av de bättre". Han säger att det inte var självklart att prata med alla i personalen. **Markus** tycker att behandlarna hade ett "utvecklat" sätt att prata med honom om olika saker. Hans intryck är att personalen verkade samkörda, men att det är svårt att värdera eftersom han stod vid sidan och såg på. Han kan inte komma ihåg att han tänkte så mycket på hur dom var gentemot varandra. Han säger också att han hade en ganska nära kontakt med lärarna, en viktig vuxenkontakt. Det är viktigt med humor, anser han, annars är risken stor att man slutar lyssna. Han upplevde att personalen stod på hans sida i de fall han misskött sig i skolan, att dom aldrig var anklagande. Han visste att lärarna inte hade socionomutbildning eller psykologutbildning. Markus tycker att personalen hade svårt att blir arga. De hade väldigt mycket tålmod. Det tror han beror på att personalen var medvetna om att det finns risk för att man som elev ger upp om man inte får lite tid. Han tycker inte att regler och förhållningssätt ändrades beroende på vem eller vilka som jobbade. Han tycker att det var bra att personalen intresserade sig för om han gick runt och var allmänt irriterad. Samtidigt var de inte alltför påstridiga ett "nej" var ett "nej" förutsatt att han inte gjort något speciellt.

" Dom frågade "är det någonting du behöver prata om", och sa man nej, så var det inte mycket mer med det. Det löste sig under resans gång. Dom fanns ju där att prata med, om man öppnade sig liksom men sa man nej, "jag vill inte prata om det", och så var det bra så."

Mårten berättar att han fick bra kontakt med sin kontaktperson på Svalnäs. Tillsammans brukade dom åka iväg på fredagar och göra något, vad som helst. Det hände då att man pratade om något speciellt som inträffat under veckan, t.ex. ett bråk han varit inblandad i.

" Han (läraren, vår anmärkning) fick sina saker, han fick diskutera eller han fick in det han ville utan att jag kände det som om "nu sitter han och säger saker till mig". Då tog man nog till sig det mycket bättre det han sa, när man har någon slags respekt och litar på någon."

Tanja säger att hon alltid har haft en hatkärlek till personalen. När hon gick på skolan tyckte hon att dom "terrade" henne. Tanjas kontaktperson ringde så fort hon inte kom till skolan. Hon tycker också att de förvärrade förhållandet mellan henne och hennes föräldrar. Hon upplevde att det blev så stora förändringar hemma med hennes föräldrar efter att de suttit i möten på Svalnäs. Tanja tycker att personalen hade ett öppet förhållningssätt, det kändes att dom verkligen ville något och att dom var engagerad. Hon uppfattar personalen som roligt barnsliga och ganska udda. Ett förhållningssätt som hon inte var van vid från sin tidigare skola var att de på Svalnäs styrde "tog i med storsläggan". Egentligen tycker hon inte det var så stora krav på Svalnäs. Att föräldrarna var med under inskolningen var jobbigt. Generellt kände Tanja att ingen riktigt förstod vad hon kände och tänkte, det gällde kanske mest mina föräldrar. Mina föräldrar var jämt "cocco-bäng". **Maria** nämner en lärare som var speciell och som var mycket viktig för henne. Relationen var inte, som hon säger, "jag är en lärare och du är elev och jag ska lära dig" eller en "översittarattityd". Läraren fick henne att slappna av och göra det hon skulle. Hon beskriver en annan personal som lättsam och professionell. Professionell är man nog om man har läst mycket psykologi för att kunna avläsa människor ordentligt, menar hon. Maria beskriver situationer då hon och de vuxna hamnade i konflikt och de vuxna blev väldigt arga. I samspelet vändes ilskan och tog sig andra uttryck "så började man mest fnissa istället för att sitta och vara förbannad". Maria berättar om två bildlärare; att hon inte riktigt förstod deras metoder, att dom var flummiga.

”Oho...nu ska vi meditera tillsammans, ljusterapi typ”(...) Men det var för flummigt, det blev bara jobbigt. Vi skulle börja varje lektion med att meditera en halvtimme.”

Tim menar att relationen till personalen på Svalnäs byggdes upp efter hand men att de var ganska förstående och att han fick ta saker i sin egen takt. Han säger också att han inte vet om han pratade så mycket då, men att om han hade gjort det så hade de säkert lyssnat till honom.

7.3.5 Vad de säger om samtalen

Fredriks föräldrar var med i familjesamtal på Svalnäs. Fredrik säger att samtalen handlade om att ha möten där personalen frågade och han svarade. Han tyckte inte det var så jättebra.

”Då kändes det bara jobbigt att prata. Då såg man inte det positiva i det utan bara att det var jobbigt. Ja inte vet jag...det måste ha hjälpt i alla fall.”

Mårten säger att han hade många samtal med skolans ”välutbildade” terapeuter. Individuella samtal till och från och familjesamtal ibland, någon gång per termin om det var något speciellt. Samtalen på Svalnäs var mer en ”kompisgrej”, än terapeut och elev. Han kan se hur de som höll i samtalen försökte anpassa sig till situationen. Mårten berättar att han har pratat med rätt många terapeuter i sitt liv. Då har det ofta varit så att dom planerat eller förutbestämt vad dom ska säga. Det var sättet att prata om det inträffade som var bra. Det var inte några pekpinnar, utan mer ett resonemang där kontaktpersonen frågade om hur han tänkt och resonerat då han valde att ”göra upp” på ett visst sätt, förklarar han. Några dagar senare kunde samma ämne komma upp igen då invävt i en diskussion kring fotboll. Han kände att de lyssnade. Han tyckte att de inbokade samtalen var tråkiga, och att han ville därifrån. Ibland hände det att han bara gick därifrån. Hans känsla var att han ville få det överstökad och därför satt han och tittade på klockan hela tiden. Han minns inte att han under samtalen skulle ha suttit och funderat över vad han ville med sitt liv. **Markus** säger att han och hans familj hade familjesamtal, en gång per termin eller halvår. De pratade mest om hur det gick i skolan och hur han skötte sig. **Marias** familj gick i samtal hos en familjeterapeut på Svalnäs som hon hade kontakt med även efter tiden på Svalnäs. Även hennes kille var med i familjesamtalen, eftersom Svalnäs menade att han också tillhörde familjen. Maria säger att det på familjemötena ofta kunde bli konflikter som rörde de olika medlemmarnas förhållande till varandra. Detta berodde på att hon och hennes mamma hade ”extremt olika åsikter”.

”Hon (terapeuten, vår anmärkning) la näsan i blöt liksom. Det var skönt för det fick morsan att inse hur besvärlig hon var mot mig och min syster.”

Hon säger att samtalen förbättrade relationerna i familjen, särskilt hennes relation till pappan redde ut.

”...(J)ag försvarade alltid min pappa, för jag kände honom inte. Jag visste inte vad det var för någon. Så att jag tyckte mycket om honom för den pappa jag önskade att han var. Men det visade sig att det var en helt annan vad han egentligen var, så det var ju bara att lägga ned det och inse verkligheten och skita i honom, mer de...”

Tim säger att han hade individualsamtal vid några tillfällen, men att det inte hände så ofta. Han tror att personalen förstod att han ”inte var sugen”. **Tanja** berättar att båda hennes föräldrar deltog i samtal. Själv ville hon inte delta i de gemensamma samtalen. Hon hade ingen lust att sitta och prata om sig själv. Hon försökte förhindra att dom satt och pratade. Hon vägrade själv att delta. Hon tyckte inte om att sitta och lyssna på när de först pratade om henne och därefter vände sig till henne för att höra vad hon tyckte. Tanja jämför sina erfarenheter från psykiatrin och senare från kuratorn på gymnasiet då hon kände att de inte brydde sig om vad hon sa i samtal

med dem, att hon upplevde att de mest satt där för att de hade betalt. Personalen på Svalnäs, som höll i samtalen, tyckte hon kändes engagerade ”att dom ville någonting”.

7.3.6 Hur de beskriver sig själva

På Svalnäs fortsatte **Fredrik** att ”tjafsa”. Han säger att han var en ledare, en som förde andras talan i klassen. Fredrik beskriver att han hade en strategi att vara så snäll som möjligt för att få mycket saker. Han har fått ökat insikt i hur vuxna fungerar och använder ordet ”manipulera”

” Jag var ju jättesnäll, en väldigt snäll kille, har aldrig slagits, jag vet inte men jag fick som jag ville. Fast bakom ryggen på dom var jag elak...nej men inte elak...Det hade väl något med att jag gick runt dom.”

Maria beskriver sig som en diskret person som inte vill ”sticka ut”. Hon säger att om man inte syns, så slipper man problem. Hon fick problem när det ställdes för stora krav av vuxna runtomkring. Svalnäs ställde krav, men dom la fram kraven så att det inte kändes som krav, ”jag vet inte vad man ska kalla det”, säger hon. **Tim** beskriver sig som en person som på Svalnäs sa, ”nej” och ”låt mig vara” åt många och mycket. Han kunde se att det var han som gjorde ”galna saker” inte personalen. **Markus** säger att han kunde vara tjurskallig. **Mårten** funderar över huruvida han kan ha varit mer trotsig än vad som är vanligt för grabbar i hans ålder. Han berättar att han under den här perioden kände en press att klara av skolan men i mindre skala än vad det varit tidigare. Tidigare hade känt sig pressad av att man var tvungen att sitta still. ”Bara dom sa att man måste klara skolan blev det jobbigare”. På Svalnäs fick han i stor utsträckning välja ämnen utifrån intressen vilket gjorde att den press han tidigare upplevt minskade. Han uppfattade att skolan inte var hans primära problem utan mer fritiden.

7.4 Tiden efter Svalnäs

7.4.1 Relationer till familjen

Mårten bor hos sin pappa. I och med att han fått ordning på sin fritid har det blivit bättre hemma. **Tanja** bor hemma. Hon säger att hon i dag har en bättre relation till sina föräldrar. **Maria** bor i en egen lägenhet med sin pojkvän, räknar med att pojkvännen ska få en egen lägenhet snart. Hon började på gymnasiet men hoppade av efter ett år. Hon har knappt någon kontakt med sina syskon ”Vi är inte så mycket för att hålla kontakt inom släkten, det är mest min mamma som håller på, ihärdigt så att alla andra ledsnar”. Men hon medger att relationen till pappan retts ut. Hon har även provat att bo hos sin far. Men det gick mindre bra.

”... (n)ej det funkade inte för jag har aldrig haft någon pappa och jag vet inte hur man ska hantera det, det blev inte alls bra ...nu vet jag bättre vad jag har honom, han håller sig på sitt håll och jag håller mig på mitt håll det räcker”.

Tim bor hemma och det är fortfarande är rörigt hemma. Relationen till föräldrarna är fortfarande ”lite till och från”. Han tycker inte att han har det jättesocialt med familjen. Han säger att det nog mer handlar om att han har blivit ”mer vuxen”. I samband med att han slutade på Svalnäs började han träna tillsammans med sin pappa, gick på gym och cyklade. **Fredrik** bor hemma. Relationen till modern är som vanligt, tycker han. **Markus** har nyligen köpt ett radhus som han flyttat till. Han bor där med två andra kompisar som hyr av honom. Han har lånat pengar av sin mamma för att köpa huset. Hans bror har flyttat till en annan del av Sverige och de träffas inte så ofta.

7.4.2 Relationer till skola och arbete

Mårten tycker att det går bra på gymnasiet även om han fortfarande har svårt att plugga ett ämne som han inte är intresserad av. Jämfört med sina klasskompisar är han inte så välutbildad, annat

än i de ämnen som han tycker om att läsa, där är han bättre än dem. Han har inget problem med att det "tjattras" i klassen det "sköljer över" honom utan att han dras in i det och börjar prata själv. Men han har svårt för att skolan ska vara så inrutad.

"...(Jag har fortfarande problem med det här med att planera. Jag tycker inte det är min grej att planera saker hela tiden. Jag gillar mer att ta situationen som den kommer, men det är ju inte bra även om jag mår bra av det".

Tanja har en praktikplats där hon arbetar med barn, vilket hon trivs med. **Tim** säger att "tyvärr", använde han sig inte av betygen han lyckades fixa på Svalnäs. Han fick betyg i kärnämnen. Han har upptäckt att han tydligen har lätt för språk, att han börjat lära sig ytterligare språk men tröttnat efter ett tag. Han började på IV-programmet på gymnasiet, bara för att ha någonting att göra, för att han inte trodde att hans mamma ville ha honom hemma. Men han hoppade av gymnasiet efter ett tag. Därefter återgick han till att inte göra någonting, "ett antal år", fram till för ett år sedan. I dag går han på folkhögskola, men funderar på att hoppa av. Han säger att han inte tror att hans föräldrar kommer att gilla det. Han tycker att det är roligare att sitta vid datorn och spela än att plugga matte. **Markus** började på gymnasiet, byggprogrammet men hoppade av efter 2,5 år och började jobba. Han tycker han har ett riktigt jobb, jämfört med sin bror som jobbar med datorer. "Fjolleri", säger han. "En annan bygger liksom hus för att man ska kunna flytta ut dom människorna som har pengar från dom lite billigare bostäderna, så att dom billigare bostäderna kan sälja till dom som har lite mindre pengar" Själv känner han sig nöjd då han gå hem från jobbet, "i dag kan jag känna mig nöjd ". Han tycker att han är förtjänt av att gå hem efter att han slitit sönder sig. Han ser att han gjort något i alla fall, mer än att sitta framför en dator och trycka på knappar och tillverka ett spel som någon sitter och stirrar på 24 timmar om dygnet. **Maria** har en lärlingsplats som hon stortrivs med, men som hon vet kommer att upphöra snart. Hon planerar att läsa vidare, skaffa en utbildning och ett yrke där hon kan få använda sina händer. **Fredrik** förklarar att "han kom ut väldigt fattig" från Svalnäs, att han hade betyg i för få ämnen och inte kunde söka till gymnasiet utan började på IV-programmet men hoppade senare över till Bygklassen. Han söker jobb i dag, men tycker inte att det finns några.

7.4.3 Relationer till kamrater

Tanja har återupptagit kontakten med en kamrat som hon tidigare drog sig undan för. **Mårten** berättar att han och kompisarna inte själ bilar längre och de tycker inte att det är kul att vara kriminell, vilket de tyckte tidigare. **Maria** har många vänner som det gått snett för, de flesta dricker för mycket och använder någon form av droger. Hon försöker undvika dem, tycker att det är värdelöst att dricka. Hon umgås hellre med killar än tjejer, "tjejer är falska för det mesta faktiskt". **Tim** har tappat kontakten med en av de två kompisar han fick på Svalnäs. Han stöter på den andre ibland och passar på att prata. Sedan har han en kompis från småskolan och umgås även med andra via Internet. **Markus** har ingen kontakt med kompisarna han hade på Svalnäs annat än att han pratat med några av dem då han stött på dem.

7.4.4 Relationer till personal

Mårten fick hjälp av en lärare på Svalnäs med att komma in på gymnasiet eftersom han hade betyg i för få ämnen. Han fick prata med rektorn och tala om varför han ville gå där. **Tanja** har fortsatt kontakt med två ur personalgruppen på Svalnäs, går i samtal och så träffar hon en av lärarna på skolan som ger henne stöd i sitt skrivande. **Maria** fortsatte att gå i familjesamtal under ett år efter att hon slutat på Svalnäs men har ingen kontakt med personalen i dag. **Tim** har fortfarande bra kontakt med musikläraren på Svalnäs och går ibland dit för att "lira av sig lite energi". Han säger att han brukar sitta och jamma med en av lärarna och att det ibland händer att det finns någon elev som är med. Han tycker att det är väldigt trevligt att hälsa på ibland, att hålla kontakten med personalen som han beskriver som schysst. Han kan tänka sig att be om att

få börja ta musiklektioner för sin tidigare musiklärare på Svalnäs. Varken Markus eller Fredrik har ingen kontakt med personalen på Svalnäs längre.

7.4.5 Hur de beskriver sig själva

Tanja säger att hon inte försöker att ha så mycket förhoppningar inför framtiden för att undvika att bli besviken, i stället tänker hon att hon får bli glatt överraskad om något sker. Hon säger att hon blivit modigare och att hennes förmåga att inte dra sig undan förbättrats. Hon jobbar med att försöka sänka kraven på sig själv; att alltid göra jättebra för att kunna duga. Hon har kvar den känslan fortfarande inom sig även om den tar sig mildare uttryck än tidigare. **Mårten** förklarar att han har svårt att bli sams med bilden av att man ska skaffa jobb, bil och barn. Men skillnaden mot för tidigare är att han i dag, i stället för att gå igång och bli arg och slänga böcker omkring sig eller strunta i allt och gå och sno en bil, har börjat tänka mer på vad han gör, fått mer kontroll på sina handlingar. Han säger att han kämpar på och att det går lättare än vad han trott att hantera sina känslor. Han tycker att han själv lärt sig att hantera folk bättre genom att han märkte hur han själv blev hanterad på Svalnäs. Han fungerar bättre socialt, ”flyter in i diskussioner på ett helt annat sätt än tidigare” och har lätt att påverka andra och få gehör för det han uttrycker. Han väljer hellre en diskussion, än en ”fight”. Att vinna en diskussion ger mer respekt framhåller han. Han tycker han blivit mer positiv mot för tidigare. På Svalnäs såg han sig som förmer än de andra eleverna, tyckte inte han skulle gå där bland ”de där idioterna”. I dag ser han att han var lika mycket idiot som alla andra, eller hellre, ”ingen var idiot men alla var likadana”. **Maria** säger hon att hon vill kunna mycket saker ”vara bildad”, fast hon tycker att det är en lång och ”jävla jobbig väg dit”. Hon säger att hon vill plugga vidare, utbilda sig flytta till en annan ort, skaffa fler katter. Hon vill arbeta inom ett yrke där får hon får jobba med händerna, annars får hon ”spatt”, säger hon. Maria säger att hon fortfarande har problem med att umgås i större grupper, vill helst hålla sig för sig själv. Hon försöker jobba med att hantera kravssituationer så att hon inte tvingas att ge upp och strunta i allt beroende av att hon känner att kraven är henne övermäktiga. **Tim** säger själv att han i dag vågar prata mer med folk, blivit mer social.

”...(Jag tycker inte lika illa om att prata med folk nu som jag gjorde innan, då skulle jag kanske inte vara här.”

Fortfarande är han ganska mycket för sig själv, sitter hemma vid datorn (Internet) och slöar. Han säger att han tycker att det är roligare att sitta vid datorn än att plugga matte. Efter Svalnäs har han inte hittat ett alternativ som verkat lika lockande på honom som Svalnäs var för honom. Han kan än i dag inte säga om han hade gått vidare direkt efter Svalnäs om han fått erbjudande som verkat lockande på honom. IV programmet hoppade han på för att han hört en kompis säga att det var soft. Han har slutat i bandet eftersom han inte kunde träna under en längre period då han var sjuk. Han säger att känner sig fortsatt sliten. Han berättar att han håller på att skriva en bok. **Fredrik** känner sig nöjd med sig själv i dag, nöjd över att han gått gymnasiet. ”hade ju sagt tidigare att jag aldrig skulle gå i skolan, att jag var trött på den, och så gick jag i gymnasiet”. Han säger att varken hans föräldrar eller Svalnäs förstår någonting. Han har en känsla av att utan Svalnästiden hade det gått utför, hur vet han inte för det har ju inte hänt. Han tror att Svalnästiden bidrog till att han faktiskt pluggade vidare, gick gymnasiet, Han säger att han ändrade sitt beteende under gymnasiet. Han gick från att vara en stökig ”klassens clown” till att argumentera med lärarna i stället. Han säger att han ändrat sig till att vara mer positiv istället för att vara elak.

” Jag kom inte riktigt ihåg vad jag gjorde innan Svalnäs, eller varför jag sa emot. Det funkar inte, Det är inte logiskt längre, det känns ganska onödigt allting.”

Markus säger att hans självkänsla stärkts även om det kan svikta beroende på vad han sysslar med. Han förklarar att han "kör sitt eget race", gör som han känner för väl medveten om att det finns vissa lagar att följa. Han säger att han i dag kan se att det handlade om att han skulle växa upp och blev lite äldre och inte bli "sne" för vissa saker som egentligen var ganska löjliga att bli sur för.

"Jag kan ju inte säga att jag växte upp på två år (då han gick på Svalnäs, vår anmärkning), men det vart en spark i rätt riktning."

Det ligger i hans eget intresse att lära sig att hantera sin egen ilska. Han säger att det var dom på Svalnäs som fick honom in på rätt riktning så. Han tycker att han lärt sig hantera sina känslor och sin ilska i jobbet som snickare. När det inte funkar, när det inte blir som han tänkt sig, frågar han sin handledare. Trots att han inte förstår exakt hur han ska göra går han vidare, "man får prova sig fram". När vi träffas för intervju förklarar han att det varit en sån där dag då allt körde ihop sig ordentligt. Han fick inte till det som han tänkt sig vilket gjorde honom irriterad

"...(m)en det är inte så att man kastar saker omkring sig för det blir ju bara onödigt, kostar en massa pengar först går man runt och blir mer och mer irriterad, sedan så sätter man sig ner och bara "fan", "jävla skit", sedan går det oftast över, man går vidare och gör något annat, man väntar med det som inte ville till nästa dag, så brukar det funka, ja, det brukar ramla på plats efter ett tag. Sova på saken är ganska effektivt faktiskt."

Markus kan inte se att Svalnästiden skulle haft någon speciell betydelse för den förändring som skett hos honom utan säger "allting har väl betydelse, vad som än händer. Det är väl alltid någonting som inträffar som förändrar någonting annat eller som gör någonting bättre".

8. ANALYS OCH DISKUSSION

För att knyta an till syftet med vårt arbete och ge svar på våra frågeställningar redovisar vi här resultat med hjälp av teori och forskning. Vi vill besvara om mötet med personalen på Svalnäs skola och behandling hade någon betydelse för ungdomarna? Vad i så fall var det de ansåg som betydelsefullt och på vilket sätt har detta kommit till uttryck? I resultatet vill vi visa på den förändringsprocess i ungdomarnas liv som omfattar tidsperioden, före-under-efter Svalnäs.

8.1 Familjens betydelse

En del av identitetsprocessen ligger just i att få möjlighet att berätta den familjehistoria som man föds in i (Lundby, G. 2002:100-110). Samtliga sex ungdomar uppehåller sig till att börja med kring problem som de själva sätter i relation till sin familj. Då de pratar om "hur de hade det hemma", talar Mårten om "dispyter och uppträdanden", vilka modern visserligen till slut alltid vann. Samtidigt säger han att relationen till föräldrarna var en "öppen relation". Hemma hos Markus var det alltid bråk och skrik mellan en äldre bror och modern. Tim säger att han inte haft det "jättesocialt med familjen" och beskriver en frånvarande pappa som var borta periodvis då han var inlagd på sjukhus. Fredrik förklarar att hans föräldrar "betedde sig konstigt" efter att de skilde sig. Maria gör en målande beskrivning av det kaos hon befann sig i. Bilden av en spretig familj tonar fram; "en drös småsyskon" och föräldrar som inte kunde samsas och använde barnen som "vapen". Tanja problematiserar relationen till sin familj utifrån att det var hon som drog sig undan och stötte bort andra. Vi ser en risk med att ungdomarna då de tillåts berätta sin historia tar sina problematiserade relationer till föräldrarna för givna och att dessa bilder på så vis tillåts ta fastare former, vilket inte främjar en fortsatt bra kontakt med familjen. Vi får stöd i vårt resonemang av Bandura (1997:37) som menar att individens färdigheter är starkt kopplad till vad denne tror sig kunna åstadkomma mer än något annat. Samtidigt funderar vi över om och i så fall på vilket sätt den utsatthet som vi uppfattar att de gestaltar i relation till sina föräldrar och syskon

har betydelse för en fortsatt sund identitetsutveckling. Enligt anknytningsteorin, så som Gjaerum och Groholt (1999) utvecklade den, är individens förmåga att skaffa sig intima varaktiga relationer, beroende av kvaliteten på den första anknytningen till en förälder eller annan vårdnadshavare. De framhåller att med förutsägbara och kärleksfulla föräldrar och ett barn som har förmåga att svara, blir deras samspel präglad av trygghet, i annat fall kan det präglas av osäkerhet. De säger samtidigt att dessa mönster kan modifieras (Gjaerum, B. & Groholt, B. 1999:138-140). Väsentliga brister i omsorg eller upprepade av mindre kränkningar kan även hämma den fortsatta utvecklingen av den egna integriteten framhåller Juul och Jensen (2003). De menar att barnets behov att behålla en relation till sina omsorgspersoner är långt större än att bevara sitt eget "jag" (Juul J.; Jensen H 2003:49-51).

Hur funderar då ungdomarna själva kring familjens betydelse för att de kom till Svalnäs? Både Tanja och Fredrik säger att det var deras föräldrar som ringde runt och såg till att de kom till Svalnäs. Båda beskriver att de varit delaktiga tillsammans med sin familj i samband med att de placerades på Svalnäs. De övriga ungdomarna är mer osäkra på vem som såg till att de placerades på Svalnäs. Någon nämner att det var en lärare om såg till att han kom till Svalnäs, en annan tror att socialtjänsten arrangerade det hela. Markus säger att han än i dag inte ser någon anledning till varför han kom till Svalnäs. Han tycker att han borde fått gå kvar i en vanlig skola. Vi funderar själva på om och i vilken utsträckning delaktighet i olika beslut som rör ungdomarna kan ha för en god relation till föräldrarna. Ungdomsforskaren Trondman (2003) menar att ungdomar tilldelar vuxna betydelse då de blir sedda, förstådda och när de vuxna lyckas formulera och förverkliga lösningar för dem (Trondman, M. 2003: 93-97).

Har ungdomarnas kontakt med familjen förändrats under Svalnäs? Och i så fall hur? Förändring, menar vi ska här ses, utifrån vad ungdomen anger som skäl till förändring. Vi säger det utifrån vår egen medvetenhet om att det inom det sociala arbetet finns en risk att man som socialarbetare tillskriver sig ett tolkningsföreträde gentemot de ungdomar man jobbar med. Ur ett social konstruktivistiskt perspektiv framhåller Lundby (2002) i detta sammanhang att man i arbete med människor ska lyfta fram olika själv och hjälpa människan att genom historier välja ett själv hon föredrar (Lundby 2002:100-110). Arne Berglund (1998) tar i sin avhandling om problemungdomars val av livsstil just upp detta. Han menar att det är ungdomens egen känsla för vad som är att betrakta som en välgörande relation som är avgörande för om ungdomen kommer att förse sig med nya bilder av sig själv (Berglund, A. 1998:64-65). Utifrån de bilder som ungdomarna ger av förändring i relation till sin familj tycks den för oss vara ganska fasta över tid. Fredrik, uppfattar inte att det i hans relation till familjen "skedde någon förändring" då han gick på Svalnäs. Tim förklarar att det var fortsatt rörigt hemma och att hans pappa bodde hemma sporadiskt. Han kom dock närmare sin pappa i samband med att fadern följde med på olika fritidsaktiviteter och läger som Svalnäs arrangerade. Att han fick umgås med sin pappa på Svalnäs uppehåller han sig länge vid i sin intervju. Tim säger samtidigt att han inte kunnat märka av någon förändring alls. Inte heller Mårten nämner några specifika förändringar i relation till familjen som de sätter i samband med den period då de gick på Svalnäs. Tanja säger att hennes föräldrar skjutsade henne till skolan eftersom hon drog sig undan även den efter ett tag. Maria beskriver att det var "påfrestande" eftersom hennes mamma var med och kontrollerade henne i skolan till att börja med. Under den här tiden skar det sig rejält mellan henne och modern och Maria flyttade hemifrån. Ur ett utvecklingspsykologiskt perspektiv skulle ungdomarnas ljumhet inför och avståndstagande till att upprätthålla och fördjupa sin relation med föräldrarna kunna förklaras med att den normala utvecklingen under tonårsperioden just innebär att man frigör sig i syfte att skaffa en egen känsla för vem man är (Ramström, J. 2000:83). Enligt Eriksson (1979) handlar identitetsutvecklingen under denna period i en människas liv om identitet och identitetsförvirring (Erikson.H. E 1979:40).

Maria kopplar sin känsla av förändring i relation till familjen, till de familjesamtal hon deltagit i. Hon uppskattade de samtal som personalen beskriver som ”pedagogiska” med utrymme för ungdomen att bara lyssna, inte tvingas ta ställning eller ”fightas”, utan höra hur vuxenvärlden ”resonerar” kring varför saker och ting är på ett visst sätt. Personalen ser dessa möten som en möjlighet för ungdomen att skaffa sig en modell för hur de ska resonera kring sina problem, hur de ska göra när ilskan kommer över dem. Tanken är att samtalen ska bidra till att de lär sig hur man ska hantera misslyckanden, hur man går vidare (Svalnäs 04-04-05). Maria berättar om förändringen i relation till sin pappa som familjesamtalen bidrog till:

”...(Jag försvarade alltid min pappa, för jag kände honom inte. Jag visste inte vad det var för någon. Så att jag tyckte mycket om honom för den pappa jag önskade att han var. Men det visade sig att det var en helt annan vad han egentligen var, så det var ju bara att lägga ned det och inse verkligheten och skita i honom.”

Hon tycker även att samtalen gjorde att hennes mamma insåg sin del i deras relation och rättade sig efter henne lite mer. Marias kamp med sina föräldrar skulle även kunna stå för en beskrivning av hennes förmåga/oförmåga att lösa konflikter. Denna förmåga anser Cullberg (2001) får ett karaktäristiskt inslag under ungdomstiden. För att inte ”gå sönder” aktiveras psykets försvarsmekanismer (Cullberg, J. 2001:91-94).

De övriga Ungdomarna har ingen känsla av att det var familjesamtalen som bidrog till att relationerna till föräldrarna förändrades. De beskriver familjesamtalen som ”jobbiga”, ”tråkiga”, ”ha det överstökad”, ”mest prat om hur det gick i skolan” och att man ”vägrade delta”. Att de inte fick känsla för dessa samtal kan ju dels bero på, det som vi tidigare uppehållit oss kring, att ungdomen inte känner delaktighet, eller att det utgör en naturlig del i den egna individuationsprocessen, som Erikson (1979) ser det. Vi tillåter oss här att spekulera genom att säga att det kanske var val av fel behandlingsmetod. Avslutningsvis hänvisar vi till forskning som talar om att en övervägande del av ungdomar som växer upp under problematiska familjeförhållanden lyckas hantera svårigheterna utan att anamma avvikande livsstilar (Berglund, S. A. 1998:132).

8.2 Kamraternas betydelse

Både Mårten och Maria umgicks mest med äldre kompisar då de började på Svalnäs. Maria säger att hon hade vänner som var mellan 14-70 år. Även Mårten umgicks med dem som var två-tre år äldre än vad han var. I detta sammanhang kan nämnas forskning som framhåller att en viktig del i vårt val av livsstil är vår känsla för att ”vara någon” och att ”passa in någonstans” (Berglund 1998:1-7). Både Mårten och Maria tycker att det kändes naturligt, att de hade mer gemensamt med dem som var äldre än de som var jämnåriga. Mårten säger att ”det var kul att vara kriminell” tillsammans med de äldre kamraterna. Maria berättar att hon umgicks med kompisar som använde både alkohol och andra droger. Här skulle den asociala livsstilen kunna vara ett uttryck för en alternativ väg för att hantera att inte vara sedd och känslor av att vara misslyckad och värdelös i ”det vanliga” (aa:64-65). I ett social konstruktionistiskt perspektiv skulle man kunna förklara dessa kamratband över åldrarna med att sociala kategorier inte alltid är frivilliga, att man hamnar i dem av nödtvång. Kategorin värstingar är en blandning, vissa går frivilligt men på grund av att de attraheras av spänningen och faran (Harris, J. R. 2001:355). I detta sammanhang framhåller Harris att ungdomars beteende visserligen kanske är asocialt men de är inte socialt ouppfostrade. De betar sig relevant i ett visst socialt sammanhang, följer gruppens normer eller gör vad som krävs för att höja sin status (aa:362). Tim och Tanja förklarar att de inte hade så många kompisar. De umgicks mest med kompisar via nätet. Tanja säger att hon hade ”torgskräck” och drog sig undan från sina kompisar, slutade prata med dem och var mest

hemma. Markus nämner inget särskilt om kamrater, annat än att han hade problem i skolan och ibland kunde känna sig dum inför de andra klasskompisarna om han inte förstod det läraren undervisade om. Här talar forskningen om att när det råder en konkurrenssituation som utsätter ungdomen för att jämföras med andras studieresultat kan självbilden påverkas negativt. En låg uppfattning av självbild kan i detta sammanhang få negativa konsekvenser för relationer till jämnåriga och också ge upphov till aggressivt och tillbakadraget beteende (Bandura, A. 1997:174-179). Markus säger att han lämnade sina gamla kompisar i den gamla skolan för de nya på Svalnäs, i övrigt uppehåller han sig inte så mycket kring att prata om kompisar. För Fredrik var kompisarna viktiga under hela högstadiet. De hjälpte honom att komma bort från skola och familj. Om kamraternas betydelse för den egna identiteten talar även Erikson (1979), och menar att det är en förutsättning för att klara av den identitetsförvirring som utgör den kris som ungdomar ska lära sig att hantera under tonårsperioden. En del i detta arbete innebär att ungdomen får gensvar från sina kompisar, att den fyller en funktion och har en viss status (Erikson, E. H. 1979:134). Samtidigt innebär den psykologiska utvecklingen i en ung människas liv att man under den här perioden får förhålla sig friare till föräldrarna för att via kamrater och egna erfarenheter bygga upp egna normer och regelverk som ska reglera självkänslan framöver (Wrangsjö, B. 1998: 34-37).

När ungdomarna resonerar kring vilken betydelse relationen till kompisar spelat för deras utveckling säger Fredrik, att han tycker att de var bra kompisar och fin stämning mellan eleverna på Svalnäs. Vetskapen om att alla hade något sorts problem gjorde att de kom varandra lite närmare. Maria umgicks inte med några av ungdomarna på Svalnäs. Detta kan ses i relation till det som Harris (2001) menar är specifikt för hur barn och ungdomar formar sitt liv, nämligen genom att identifiera sig med en grupp jämnåriga och skraddarsyr sitt beteende därefter (Harris, J. R. 2001:339). Hon säger att hon alltid har haft dåliga erfarenheter av relationer till andra tjejer och hon har lättare att umgås med killar. Maria fick bra kontakt med en kille på skolan, men när han blev för intresserad av henne drog hon sig undan. Ett tag hade hon kontakt med en flera år yngre elev på skolan. Hon säger att han var som en lillebror och att hon kunde få honom att komma in på rätt spår. Hon var en förebild för honom. Marias egen reflektion kan ses som ett uttryck för ett mer moget rolltagande där hon även uppvisar en del i den livslånga individuationsprocess som människan aldrig blir färdig med. Cullberg (2001) framhåller kärleksförmåga, integritet, äkthet och levande intresse för andra (Cullberg, J. 2001:91-94). Tim fick två kamrater på Svalnäs och de började också umgås på fritiden. Det var kompisarna som bidrog till att han gick till skolan. Markus hade flera kompisar på Svalnäs. Han säger att eleverna inte talade så mycket med varandra om varför man var där och kanske det var därför han inte fick veta när en av eleverna slutade. Markus har ingen kontakt med kompisarna från tiden på Svalnäs. Tanja hade två kompisar på Svalnäs som hon umgicks lite med där, men inte på sin fritid. Tanja gick alltid hem direkt efter att skoldagen var slut. De andra satt mest framför datorerna. Mårten berättar att han bytte kompisar av eget val då han började på Svalnäs. Han fick en del nya kompisar även om deras relationer var rätt ytliga. Alla ungdomar ger på olika sätt uttryck vad de lägger i känslan av att ha kamrater och att det ingår som en viktig del för den egna självbilden.

8.3 Skolan som inte kunde hjälpa

De ungdomar vi möter berättar om en bakgrund med många skolbyten och byten till specialklasser. Flera av dem talar också om att de inte var önskade av lärare. Maria säger att hon sågs som ett problembarn och Mårten kände att han inte platsade någonstans, eftersom ingen skola ville ta emot honom. Både Markus, Maria, Tanja, Fredrik och Mårten upplever att de inte fick någon hjälp och engagemang från de vuxna inom vård och skola. Ungdomarna ger en bild av en vuxenvärld som inte funnits och tagit ansvar för deras välbefinnande. Man kan bara

spekulera om vilka orsaker som ligger bakom att ungdomarna ska behöva uppleva en vuxenvärld som inte räcker till.

Tonårstiden präglas av ett sökande av identitet och vem man egentligen är, vilket sker i samspel med andra. Det vi vill undersöka är hur ungdomarnas självkänsla och självbild kan ha påverkats av upplevelserna. En god självbild är, som Bandura (1997) säger, viktig för hur människor lyckas bemästra svårigheter i sina liv, hur deras relationer till jämnåriga formar sig. Barn som går in i sin ungdomstid med dålig självkänsla blir ofta mer sårbara för omgivningens krav, vilket uttrycks i stress och dysfunktionella reaktioner (Bandura, A. 1997). Ungdomarna talar om problem som har att göra med skriv- och lässvårigheter, koncentrationssvårigheter, krav och prestation, men också att skolan med många människor och stel miljö innebar en påfrestning för dem. Både Maria, Tim, Tanja, Fredrik och Mårten berättar att de skolkade mycket och sällan var i skolan innan de kom till Svalnäs. Kanske kan man se ungdomarnas skolk som ett sätt att slippa utsätta sig för det obehag som skolsituationen innebar för dem. I ungdomsperioden prövas människans förmåga att lösa konflikter (Cullberg, J. 2001:91-94). Ungdomar jämför sig och mäter sig med varandra och det kan vara mycket känsligt när idealbilden av hur man ska vara inte stämmer överens med den egna kapaciteten (aa). Man får då inte glömma att självbilden och identiteten byggs upp med hjälp av språket i ett samspel med andra människor. Hur har ungdomarna blivit bemötta eller benämnda? Vi vet från Marias berättelse att hon upplevde sig som ett problembarn och om Mårten vet vi att ingen skola ville ta emot honom, att han kände att han inte platsade någonstans. Det är, om man ser historieberättandets roll, det narrativa, för människors bild av sig själva som viktig, en förklaring till att det uppstod problem för barnen i skolan. En känsla av misslyckande byggs in i självbilden och bidrar till ett avvikande beteende samtidigt som beteendet befäster misslyckandet (Berglund, S. A. 1998:64-65).

Ungdomarna har olika sätt att förhålla sig till sina svårigheter. Både Maria, Mårten och Fredrik hanterade sina bekymmer genom att rikta sig utåt mot de människor som fanns där. Fredrik blev clownen i klassen och styrde och ställde som han ville. Berglund (1998) skriver att mänskliga motiv vid val av livsstil/beteende nästan alltid handlar om att ha känslan av att "vara någon" och att "passa in", ett sökande efter bekräftelse (Berglund, S. A. 1998:1-7). Fredriks beteende går att koppla till de pojkar som är med i Berglunds undersökning, som bråkade i skolan för att få respekt och erkännande och för att föra en maktkamp mot vuxenvärlden (aa:260). I stället för maktkamp går det också att se deras beteenden som sunda reaktioner på en osund situation utifrån Juul och Jensens resonemang. Fredrik och de andra ungdomarna kanske skulle varit i behov av bekräftelse att de gjorde så gott de kunde för att lösa konflikter och svårigheter i sina liv. Juul och Jensen (2003) menar att barnen ofta blir lämnade i ensamhet med de svårigheter de tampas med, när det kanske skulle räcka med en god vuxenrelation, någon som såg och lyssnade. Dessutom läggs problemen över på barnen, menar Juul och Jensen (Juul, J.; Jensen, H. 2003: 280-284). Tanja och Tim riktade sig inåt med sina problem. Båda isolerade sig från sina jämnåriga, även om det går att se en skillnad i hur de gjorde detta. Tanja ger uttryck för att det var en frivillig handling, medan det i Tims fall inte verkar vara ett medvetet aktivt val. Ungdomarnas olika beteenden kan också ses utifrån ett psykologiskt perspektiv som försvarsmekanismer på alltför höga krav (Cullberg, J. 2001:95). Fredrik saknade kontakten med lärarna. Han säger att ingen lärare kunde hantera honom. Även Marias berättelse ger intryck av att hon kunde göra som hon ville och att det inte fanns några nära vuxna som såg och lyssnade till henne. Om man kopplar det till ungdomarnas berättelser i Trondmans undersökning (Trondman, M. 2003), så kan man finna förklaringar i avsaknad av kontakt mellan barn- och vuxenvärld. Det kan vara så att ungdomarna inte har tillit och lägger något värde till de vuxnas ansvar då de inte upplever sig, sedda, förstådda och att de vuxna arbetar för ungdomarnas intressen.

Hur blev det då när ungdomarna kom till Svalnäs? Vad mötte de där? Några av ungdomarna ger uttryck för att det finns förhoppningar, speciellt när det gäller att få betyg och kunna gå vidare. Detta stämmer överens med vad ungdomarna i Svalnäs tidigare utvärdering sade (Svalnäs 2001-2003). Tanja säger att det var bäst att ha låga förväntningar för då kunde det i alla fall inte bli sämre. Ungdomarna talar om hur de uppfattade personalen på Svalnäs. De har som vi ser det svårt att skilja på lärare och behandlare, och de har heller ingen direkt uppfattning om att det skulle finnas någon skillnad på behandling och skola. En av ungdomarna ser behandlingen som de samtal de hade med terapeuter.

8.4 Svalnäs som insats

Samtliga ungdomar talar om viktiga vuxenkontakter som på ett eller annat sätt har hjälpt och haft betydelse för dem. En god och stödjande vuxenrelation utanför kärnfamiljen är en utvecklingsfrämjande faktor i barn och ungas liv (Cederblad, M. 2003:286-293). Maria beskriver sin relation som att det inte var någon lärare-elev kontakt, utan en mer jämlik relation som fick henne att slappna av och göra det hon skulle. Flera av ungdomarna talar om kontakten med personalen, då de var ute på utflykter med mera. Speciellt för Tim verkar dessa erfarenheter varit mycket betydelsefulla och han beskriver dem ingående. Levin (1998) skriver att relationerna i behandlingssammanhang förändras och blir mer jämlika när elev och behandlare lämnar institutionsmiljön (Levin, C. 1998:134). Mårten beskriver att han kände respekt för den vuxne på det sättet som denne lyckades tala om viktiga händelser i ungdomens vardag. Han säger också att samtalen mer var av kompiskaraktär en något annat, det var inga pekpinnar utan mer ett resonemang. Ungdomarna tycker över lag att det är viktigt med många vuxna som ser och bekräftar dem. Delaktighet ser vi här som en viktig del i det ungdomarna beskriver. Det är viktigt att få känna sig delaktig och inte bara ett objekt i behandling som utsätts för andras handlanden och tyckanden. När vuxna arbetar för ungdomens intressen, blir de positivt berörda och görs därmed också delaktiga, menar Trondman (2003). Samtidigt så kräver en relation mellan den vuxne och ungdomen att det är den vuxne som tar huvudansvaret för ungdomens välbefinnande (Trondman, M. 2003:93-97). Vi kan jämföra detta med begreppet relationskompetens som Juul och Jensen (2003) talar om. Detta är den professionelles förmåga att se det enskilda barnet på dess egna premisser och anpassa sitt eget beteende efter detta, utan att lämna ifrån sig ledarskapet. Dessutom omfattar det förmågan att vara autentisk i kontakten och ta på sig ansvaret för relationens kvalitet (Juul J.; Jensen, H. 2003:132). Är samspelet av denna karaktär bör i så fall ungdomarna utveckla sina sociala kompetenser i samspelet med behandlarna på Svalnäs. Ungdomarna ger uttryck för att personalen var lite udda och speciella, men inte på ett negativt sätt. Detta kan tolkas som att de var personligheter och att de i arbetet med ungdomarna vågade visa vilka de var. I ungdomarnas berättelser framkommer också att de tycker att det är viktigt med humor. Claes Levin (2003) menar att en god kontakt med ungdomar i behandlingssammanhang är en som så lite som möjligt befäster behandlarrollen. Ungdomar vill bli bemötta med respekt för sin person, med ansvar och förtroende (Levin, C. 1998:134). Att visa sig själv och ge humor åt händelser skapar och förlöser i sociala sammanhang, menar vi. Detta är också något som sägs i Svalnäs utvärdering, ”de hade humor som motverkade oron”. Det skapas då band på en mellanmänsklig nivå som gör människor till jämlikar, vilket kan vara ett sätt att ge bekräftelse. När omgivningen bjuder ungdomen på gensvar i form av erkännande om att denne fyller en funktion och har en viss status, utvecklas identiteten (Erikson, E. H. 1979:134). Det handlar om att bli sedd och bekräftad. Det finns ett exempel som Maria tar upp som för henne blev för ”mycket” annorlunda. Det var när de skulle ha meditation och någon slags ljusterapi, som Maria ansåg var jobbigt och ”flummigt”. Detta kan kanske visa på att i en strävan att vara behandlare ser man mer till metoder än till de människor som man har att göra med. För Marias del tror vi att det inte blev autentiskt, äkta, utan snarare ökade distansen och befäste rollerna som

elev/behandlare. Hennes beskrivning visar på att hon nog såg sig mer som ett objekt för behandling, än en aktiv deltagare, utifrån Trondmans m.fl. diskussioner.

Markus tyckte det var bra att lärare och elever tillbringade mycket tid tillsammans, att de även var med på idrottstimmarna. Han lägger också värde i att de la sig i och pratade med ungdomarna, och att de inte var för påstridiga i kontakten; ett "nej" var ett "nej". Trondman (2003) talar om "skäligt" ingripande och att det innebär ett ingripande som känns känslomässigt- och förnuftsmässigt rätt för båda parter (Trondman, M. 2003:93-97). För detta krävs det känslighet och intuition, kunskap om ungdomar och deras behov samt personliga erfarenheter, anser vi. Markus tyckte det var viktigt att personalen stod på ungdomens sida om denne hade misskött sig och att de inte var anklagande. Åter kan vi koppla till det Trondman (2003) säger ovan om hur viktigt det är att ungdomar känner att den vuxne arbetar för deras intressen.

Ungdomarna var nöjda med att de kunde välja aktiviteter och ämnen utefter intresse och att det fanns möjlighet att jobba på i sin egen takt. Maria slapp gymnastiken och fick extra bildlektion, Tanja fick mer utrymme för svenska och skriva dikter och med stöd från läraren kunde hon gå vidare i sitt skrivande. Tim fick extra musik, Fredrik extra historia och Markus fick mer geografi. Märten fick historia och samhällskunskap. Han menar att det var bra på Svalnäs, då man fick utforska på egen hand och leva ut det man tyckte om. Erikson (1979) talar om ungdomstiden som en tid där den unge får dröja kvar, för att fritt experimentera med olika roller (Erikson, E. H. 1998:134). Svalnäs kan som vi ser det vara lite av ett skyddsområde med många vuxna som stöder och hjälper i sökandet efter identiteten både på det mentala som det praktiska planet. Vi menar också, utifrån Juul och Jensens (2003) resonemang, att genom att hjälpa ungdomarna att göra egna val och ha respekt för deras personliga integritet, kan deras självbild ha stärkts.

Några ungdomar ger uttryck för att de känner en stor press och stora krav. På Svalnäs ställdes det också krav, säger de, men kraven lades fram på ett sånt sätt så att det inte kändes så jobbigt. Kanske är det en följd av att de kände att de kunde jobba på i sin egen takt och att de inte blev jämförda med varandra. I undervisningssituationer där undervisningen skraddarsys efter individens egna kunskaper och förmågor, främjas en känsla av kompetens (Bandura, A. 1997:174-179). Maria tyckte att hon fick möjlighet att koncentrera sig och tror att det beror på att hon kunde få mycket uppmärksamhet. Hon fick inte möjlighet att "försvinna bort" i tankarna. Markus säger att det var bra att ha *en* lärare, det gjorde det lättare att lyssna till dem. De bidrog också till att han kände sig mer motiverad. Fredrik tyckte att han fick stöd som han inte hade fått tidigare. Både Tanja, Märten, Fredrik och Markus tycker att Svalnäs bidragit till att de blivit motiverade, att personalen hjälpte dem att vilja lära sig, att börja tycka att saker och ting var intressanta. Bandura (1997) säger att en god självbild påverkar motivationen att lära och skaffa sig kunskaper. Han menar att målet för skolan är att lära barn och unga att lära. Om ungdomar utsätts för konkurrenssituationer och deras studieresultat jämförs med andras kan självbilden påverkas negativt (Bandura, A. 1997:174-179). Vi reflekterar över huruvida ungdomarna beroende på att de blivit sedda och bekräftade faktiskt fått en förbättrad självbild och därmed åter lust till att lära? Frågan får stå öppen menar vi. Samtidigt kan man fundera över hur anpassade ungdomarna blir till den verklighet de möter när de lämnar Svalnäs? Eller är det så att en förbättrad självbild kan hjälpa dem att möta konkurrens senare i livet?

Fredrik gillade belöningssystemet, även om han tyckte att det ibland kunde bli lite oseriöst. Systemet fungerade som ett poängsystem där han fick poäng om han kom i tid, gjorde läxorna och inte stökade i skolan. Han funderade på varför han fick saker trots att han kom för sent en till två timmar varje dag hela sista året. Fredrik beskriver sin strategi att vara så snäll som möjligt för att få mycket saker. Belöningssystemet är en metod i arbetet med ungdomarna, men kanske

också ett sätt för personalen att skapa relation, att vara ”snälla vuxna”. Det vi kan förstå ifrån Fredriks berättelse är att denna metod/förhållningssätt visserligen ändrade hans beteende. Detta skedde genom att han var medveten om att han gjorde det för att få saker. Vi undrar hur beständig denna förändring är. Kopplar vi det till Juul och Jensens (2003) diskussion om barnets personliga integritet så undrar vi om detta förändringsarbete stärkte Fredriks integritet. Juul och Jensen (2003) säger att barn ofta ger upp sin personliga integritet till förmån för att kunna vara till lags och samarbeta med de viktiga vuxna i deras omgivning (Juul J. ; Jensen H. 2003:49-51). Barn som växer upp i sammanhang där de vuxna har respekt för barnets integritet och dess försök att avgränsa sig och definiera sig, har bättre förutsättningar att utveckla en sund självkänsla (aa:61).

Många av ungdomarna på Svalnäs ger uttryck för att de saknade ämneskunskaper som de tyckte att de borde fått. Fredrik menar att det var mycket lek och lite skola. Utbildningen kanske inte var den bästa, säger han, men rent pedagogiskt tror han inte att det finns många skolor som slår Svalnäs. Maria tyckte också kunskapsinnehållet var lägre än på en vanlig skola, men att undervisningen underlättades av att det fanns en bra relation mellan lärare och elev. Bandura (1997) menar att skolan har en viktig del i ungdomars upplevelse av sin självbild. En låg uppfattning av den kognitiva förmågan har, enligt honom, en negativ påverkan på relationen till jämnåriga (Bandura, A. 1997:174-179). Detta stämmer överens med det som ungdomarna i Svalnäs utredning från 2001-2003 sa om bristerna på Svalnäs. De menade att det gavs för lite hjälp till att kunna få fram prov, böcker och annat. De menade också att undervisningen var för lite individanpassad och för lite organiserad, att inga betyg gavs och att skolan var för ”slapp”. Även i Levins undersökning (1998) menade ungdomarna att skolan var för kravlös, men att det var bra med små grupper och individuellt anpassad undervisning (Levin, C. 1998:137). Samtidigt visar andra undersökningar att en god skolkompetens och intresse för skolan förbättrade utsikterna för ungdomars välbefinnande efter utskrivning från institution (Andreassen, T.2003:329-331). Sammantaget kan vi dra några slutsatser av detta som visar på att elevernas har en önskan om mer kunskap i skolämnen. De ger också uttryck för att det inte var i relationerna till lärarna det brast, utan mer i att lägga fokus på skola och kunskapsinhämtning.

8.5 Förändringsperspektiv

Vi har följt ungdomarna i deras berättelse från tiden före och under Svalnäs, för att nu avsluta med att ta reda på om och på vilket sätt Svalnäs haft betydelse för dem i förhållande till de problem som var anledningen till att de kom dit. För Tanja utgörs den största förändringen i att hon tycker att hon blivit modigare och att hon inte drar sig undan andra i samma utsträckning som tidigare. Hon jobbar fortfarande med att sänka sina egna prestationskrav, att inte behöva göra ”jättebra för att duga”. Hon träffar regelbundet en lärare på Svalnäs som hjälper henne med de dikter hon skriver. Om samspelets betydelse talar Öhlund (1997) i sin forskning om ungdomar som befinner sig på institutioner. Han säger att samspelets kvalitet i behandlingssammanhang ofta är avgörande för hur ungdomarna uppfattar insatserna. Öhlund (1997) framhåller att ungdomars möjlighet att förändra sin identitet och sitt livsval hänger intimt samman med hur socialarbetaren upplevs och hur denne främjar en annorlunda självupplevelse och ger utrymme för nya möjligheter. (Öhlund, T. 1997: 290). Mårten är medveten om att han fortfarande har lätt för att låta känslorna dra iväg när det är något han inte känner sig bekväm med. I dag agerar han inte ut genom att sno bilar eller vara kriminell. Han finner mer tillfredsställelse med att vinna en diskussion än en fight och tycker att han får gehör och respekt för det han säger. Han tycker också att han har blivit mer positiv och att han fungerar bättre i sociala sammanhang. Han säger att han genom Svalnäs har lärt sig att hantera människor, då han kommer ihåg hur han själv blev hanterad av personalen på Svalnäs. Berglund (1998) har intervjuat ungdomar som beskriver välgörande relationer som förändrat bilden och gett dem nya bilder om sig själva. Vuxna som

ställt krav och visat på alternativa vägar. Ungdomar som väljer bort asociala livsstilar gör detta i ett sammanhang där de upplever ett eller flera goda skäl att göra så. Det är i de goda relationerna som de goda skälen framträder, menar Berglund (Berglund, S. A. 1998:146-147). Mårtens relation till föräldrarna har förbättrats i och med att han fått ordning på sin fritid. Han tycker att han har en fortsatt öppen relation till sina föräldrar. Mårten jämför sig med klasskamraterna på gymnasiet och menar att de nog är mer välutbildade än vad han är. Han tycker ändå att han nog är bättre i de ämnena där han känner sig motiverad. Grunden för skolan är enligt Bandura (1997), att få ungdomarna att vilja lära sig och känna motivation (Bandura, A.1997:174-179). Han har heller inga problem längre med andra störande elever. Markus kan inte se att tiden på Svalnäs skulle haft någon betydelse för den förändring som skett hos honom. Han menar att det nog är allt som påverkat, men att Svalnäs kanske betydde en ”spark i rätt riktning” för honom. Han känner sig mer självsäker idag och att han gör det han vill. Han ger uttryck för att han fortfarande idag kan bli väldigt arg och frustrerad, men att han har lärt sig att hantera det. Jobbet är viktigt för Markus, där känner han att han gör ett ”rejält” arbete. Markus talar själv om att det kan vara en mognadsprocess och att han idag har lärt sig hantera frustrationer. Maria har provat att bo hos sin pappa men insåg att det inte gick. Relationen mellan henne och modern är fortsatt ansträngd. Maria säger att hon försöker undvika kompisarna från förr eftersom hon tycker att det är värdelöst att dricka. Här reflekterar vi över på det sett som hon talar om sina ändrade kompisrelationer. Ungdomar som väljer bort asociala livsstilar gör detta i ett sammanhang där det upplever ett eller flera goda skäl att göra så (Berglund, S. A. 1998:146-147). Kanske är det relationerna på Svalnäs som har gjort att hon väljer bort en asocial livsstil. Maria upplever fortfarande att hon har problem med att umgås i stora grupper. Fortfarande kämpar hon med övermäktiga krav på sig själv som ibland tvingar henne att ge upp det hon har påbörjat. Hon tror inte att hon kommer få ro innan hon skaffat sig en utbildning och ett yrke där hon kan arbeta med händerna. Tim tycker att han blivit mer social, att han pratar mer med folk mot för tidigare. Tim har det fortfarande rörigt hemma och förklarar att han helst skulle vilja hoppa av folkhögskolan för att kunna vara med sin pappa. Han har inte diskuterat detta med sina föräldrar. Han tror sig ändå veta att de inte skulle gilla att han hoppar av skolan. Det bandet han var med och spelade i under en tid har han hoppat av, eftersom han blev långvarigt sjuk. Han säger att han fortfarande känner sig sliten. Kompisarna han fick på Svalnäs, har han i dag i stort sett ingen kontakt med. Fortfarande sitter han helst framför datorn och ”slöar”. Han har hoppat av gymnasiet och nu funderar han på att ”skippa” folkhögskolan. Tim har kvar sin känsla för Svalnäs. Han säger att han trivs med att få prata med musikläraren och sitta där och ”jamma”. Även här ser vi att goda relationer till personal på Svalnäs kan ha varit av betydelse för Tim. Kanske det har gett honom en känsla av att vara någon. Fredrik berättar själv att han har gått från att vara ”klassens clown” till den som andra blir glatt överraskade av. Han har i dag svårt att se varför det var så stökigt för honom innan han började på Svalnäs, ”det är inte logiskt längre, känns ganska onödigt allting”. Den förändring han beskriver kan kopplas till Sommerschild (1999) som för fram att självkänslan byggs upp både av känslan av kompetens, som i samspel med andra (Sommerschild, H. 1999:49). Fredrik säger samtidigt att han kom ut ”väldigt fattig” när det gäller ämneskunskaper efter Svalnäs även om han känner sig både stolt och nöjd med att han gick gymnasiet. Han har blivit mer positiv, säger han, och är inte så elak. Han menar att det var Svalnäs förtjänst att han ändrade sitt beteende och valde att plugga vidare. Hans beteende innan Svalnäs känns inte logiskt längre. Det ”funkar” inte längre, menar han.

Ungdomarna har i sina berättelser visat på hur viktigt det har varit för dem att möta autentiska, närvarande vuxna med ett engagemang för individen. Alla ger någon slags bild av Svalnäs som en viktig tid i deras liv. Ungdomarna går under denna tid igenom förändringar. Det är som en ungdom så klokt säger, säkert en mognadsprocess. Att Svalnäs under denna mognadsprocess har varit ett ställe där ungdomarna fått andas ut och fått tid att reflektera över sig själva med hjälp av

personal har säkert varit mycket viktigt. Inte minst med de erfarenheter de haft från den vanliga skolan. Vi funderar till slut på vilken betydelse metoder i arbetet och olika teorier egentligen har i praktiken. Utifrån ungdomarnas beskrivningar är det viktigaste tror vi, att bli sedd, bli lyssnad till och få bekräftelse för den man är. Eller som Juul och Jensen diskuterar; att återupprätta den personliga integriteten.

KÄLLFÖRTECKNING

- Abrahamsson, E. & Berglund, G. (1997). *Skapande Konversationer*. Stockholm: Mareld
- Andreassen, T. (2004). Centrum för utvärdering av socialt arbete. *Institutionsbehandling av Ungdomar - Vad säger forskningen*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Bandura, A. (1997). *Self - effiaci. The exercise of control*. New York: W. H. Freeman and Company.
- Berger, P.; Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality*. New York: Penguin Books Ltd.
- Berglund S. A. (1998). *Problemungdomars sätt att bygga upp sin identitet*. Institutionen för socialt arbete. Umeå universitet.
- Dannefjord, P. (1999). *Metod och Problem - en inledning till sociologisk analys*. Växjö: Växjö Universitet.
- Carlberg, G. (1994). *Dynamisk utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur
- Cederbladh, M. (2004). Centrum för utvärdering av socialt arbete. *Från barndom till vuxenliv - En översikt av longitudinell forskning*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Cullberg, J. (2001). *Dynamisk psykiatri*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Evenshaug, O. & Hallen, D. (2000). *Barn- och ungdomspsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Erikson, H. E. (1979). *Ungdomens identitetskriser*. Lund: Bröderna Ekstrands Tryckeri AB.
- Erikson, H. E. (2000). *Den fullbordade livscykeln*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Giddens, A. (1998). *Sociologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Gjaerum, B.; Groeholt, B.; Sommerschild, H. (1999). *Att bemästra. Motståndskraft, skyddsfaktorer och kreativitet bland utsatta barn, ungdomar och deras föräldrar*. Stockholm: Svenska Föreningen för Psykisk hälsa.
- Harris, J. R. (2001). *Myten om föräldrars makt*. Stockholm: Nordstedts Tryckeri.
- Hedenbro, M. & Wirtberg, I. (2000). *Samspelets Kraft*. Stockholm: Liber.
- Hessle, S. (2003). *Fokus på barn, familj och nätverk - metodutveckling i den sociala barnvården*. Stockholm: Förlagshuset Gothia AB.
- Humanistisk samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR) (1990). *Forskningsetiska principer i humanistisk –samhällsvetenskaplig forskning dokument*.
- Hwang, P. & Nilsson, B. (2003). *Utvecklingspsykologi*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Hölcke, F. (1997). *Miljöterapi - Möte med möjligheter*. Stockholm: Nordstedts Tryckeri
- Jarrick, A. & Josephson, O. (1996). *Från tanke till text. En språkhandbok för uppsatsskrivande studenter*. Lund: Studentlitteratur.
- Jensen, H.; Juul, J. (2003). *Relationskompetens - i pedagogernas värld*. Stockholm: Runa förlag.
- Jonsson, B. (1990). *En gång Skå - pojke*. Stockholms universitet: Socialhögskolan.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Levin, C. (1998). *Uppfostringsanstalten. Om tvång i föräldrars ställe*. Lund: Arkiv förlag.
- Lundby, G. (2002). *Livsberättelser och terapi. Om nyskrivning av historier och ett narrativt arbetssätt*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Merriam, S. B. (1988). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ramsjö, J. (2000). *Tonåringen i välfärdssamhället*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Stevens, R. (1998). *Att förstå människor*. Lund: Studentlitteratur.
- Svensson, B. (1990). *Utvärdering av Svalnäs*. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.
- Trondman, M. (2003). *Kloka möten*. Lund: Studentlitteratur
- Trost, J. & Levin, I. (1999). *Att förstå vardagen*. Lund: Studentlitteratur.
- Wrangsjö, B. (1995). *Tampas med tonåringar*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper*. Lund: Studentlitteratur.
- Öhlund, T. Avhandling (1997). *Normaliseringspraktiker i det moderna samhället*. Umeå:

Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.

Övrigt:

Neuro Nätet. (2004). *m.bredband.net/b115842/persp_tonar_nep.ht*

Länsstyrelsen (2004-04-26). *Intervju Björk, A. S.*

Svalnäs. (2004). *Utvärdering. 2000-2003*

Länsstyrelsen. (2002-10-25). *Tillsynsrapport.*

Täby kommun. (2004-03-18). *Tillsynsrapport.*

Svalnäs. (2004). *<http://www.svalnas.se>*

Svalnäs. (2004-04-05). *Fokusgruppsintervju.*

Intervju ungdomar:

Markus (2004-04-02).

Maria (2004-04-14).

Mårten (2004-04-15).

Elin (2004-04-01).

Fredrik (2004-04-15).

Tim (2004-04-07).

Frågorna i vår guide grundar sig på våra övergripande frågeställningar:

- Hur upplever ungdomarna sina olika "arenor" familj, kamrater, Svalnäs?
- Hur beskriver ungdomarna arenorna utifrån de tre olika tidsperspektiven "före-under-efter"?

Familj

- Hur hade du det hemma innan du började på Svalnäs?
- Hur hade du det hemma under tiden du gick på Svalnäs?
- Hur har du det i din familj idag?

Kompisar

- Hur hade du det med kompisar innan du började på Svalnäs?
- Hade du kontakt med dina gamla kompisar under Svalnäs-tiden?
Fick du nya kompisar under tiden?
- Hur ser dina kompisrelationer ut idag?
Har tiden på Svalnäs påverkat dina kompisrelationer?

Svalnäs

- Hur var det för dig tiden innan du började på Svalnäs?
- Hur upplevde du tiden på Svalnäs?
Vad tänkte du att du skulle göra här?
Vad tyckte du att du behövde hjälp med?
Vad gjorde du på Svalnäs?
Vem pratade du med?
Vem pratade med dig?
Vad ville du prata om?
Vem lyssnade på dig?
Tyckte du att du kunde säga det du tänkte?
Tyckte du att de förstod dig?
Tyckte du att de tog dig på allvar?
Vilka pratade med varandra?
Hur kändes det då vuxna talade om dig?
Vad tyckte du var roligt/bra med skolan?
Vad tyckte du var tråkigt/dåligt när du var i skolan?
Vad skulle ha varit annorlunda om du fick bestämma?
- Vad hände i ditt liv efter Svalnäs?
Hur ser dina dagar ut i dag?
Har du fortfarande kontakt med personal på Svalnäs?
- På vilket sätt har tiden på Svalnäs haft betydelse för dig?

Institutionen för socialt arbete- Sköndalsinstitutet

Stockholm i mars 2004

Hej!

Du har gått på Svalnäs skoldaghem under en period i ditt liv. Vad tyckte du om skolan och?

Vi är två studenter som skriver en c-uppsats om Svalnäs skoldaghem. Syftet är att ta reda på hur Du som elev uppfattat skola och behandling. Du är en av dem som slutat på skolan under de två senaste åren. Ditt namn och din adress har vi fått via Nils Ahlström på Svalnäs.

Nu undrar vi om du skulle kunna tänka dig att ställa upp för en intervju. Intervjun kommer att ta ca 1 timme. Du kommer att få berätta om vad du tycker var bra respektive mindre bra med Svalnäs. Ditt namn kommer inte med i uppsatsen (du är anonym).

Vi kommer att höra av oss till dig på telefon inom de närmaste dagarna. Har du några frågor eller funderingar kan vi ta dem då. Vi har även skickat ett brev till dina föräldrar där vi berättat att vi kontaktat dig för en intervju.

Vänliga Hälsningar

Marie Siljefors och Kerstin Sandström, socionomstuderande

Till målsman!

Vi är två studenter från Ersta Sköndal högskola som nu under våren ska slutföra våra studier till socionom genom att skriva en uppsats. Eftersom en av oss har praktiserat på Svalnäs och kommit i kontakt med personal och ungdomar där, har frågan väckts hur ungdomar uppfattar tiden på Svalnäs och mötet med personalen. Även personalen på Svalnäs ställer sig denna fråga då synpunkter och tankar kan bidra till att utveckla arbetet.

Vi har genom Nils Åhlund på Svalnäs fått namn och adress till ungdomar som tidigare gått på Svalnäs. Vi undrar nu om din ungdom vill delta genom att bli intervjuad av oss. Vi kommer att redogöra för ungdomarnas upplevelser i vår uppsats, men alla som deltar kommer att vara anonyma. De övergripande frågorna vi vill ha svar på är:

- Vad i kontakten med Svalnäs som varit bra?
- Vad var mindre bra?
- Vad hade kunnat göras annorlunda?
- På vilket sätt har tiden vid Svalnäs haft betydelse för dig efter att du slutat där?

Om din ungdom är under 18 år behöver vi ett godkännande från dig för att kunna genomföra vår intervju. Om så är fallet ber vi dig därför att fylla i och skriva under nedanstående talong och skicka den till oss i bifogat frankerat kuvert **senast 29 mars**. Adressen står på kuvertet. Vi kommer att höra av oss till din ungdom för att bestämma tid och plats för intervjun.

Med vänliga hälsningar Marie Siljefors och Kerstin Sandström

Marie Siljefors
Hästhagsvägen 23
182 39 Danderyd
Tel: 08-753 41 68

.....

INFORMERAT SAMTYCKE

Jag/vi samtycker till att (ungdomens namn) genom intervju bidrar med sina tankar och erfarenheter från tiden på Svalnäs skoldaghem, vilket kommer att användas i en c-uppsats inom socionomutbildningen på Ersta Sköndal högskola.

.....

Datum

.....

Målsmans namnteckning

Datum

Målsmans namnteckning

Stockholm 23 mars 2004

Hej!

Vi på Svalnäs vore glada om du har lust att delta i denna undersökning. Genom den får vi en chans att veta något om hur du tycker att vi arbetar. Vi kan få tips om vad som fungerar bra och vad du vill ändra på. Vi har ju våra idéer och du har dina erfarenheter.

Marie har varit vår praktikant, så hon känner till hur vi har det och vad vi pysslar med idag. Jag tror inte det är så stor skillnad mot när du gick på skolan. Kerstin är Maries studiekompis, de går på samma utbildning.

De gör den här undersökningen för att bli klara med sina studier, men för oss är det också ett sätt att passa på att få "feedback".

Tack för hjälpen!

Hälsningar från Svalnäs

/Nisse

SÅGTORPSVÄGEN 81 • 183 30 • TÄBY
TELEFON: 08-544 702 80 • FAX: 08-792 56 25
E-MAIL: info@svalnas.se
HEMSIDA: www.svalnas.se